O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

2000 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА | 1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган | • 25 август, №35(3573) •

МУҚАДДАСДИР МИЛЛАТ ШАЪНИ, ВАТАН ШАРАФИ!

Ислом КАРИМОВ: *Бугун Ўзбекистондаги ҳар бир виждонли инсоннинг муқаддас бурчи мустақиллигимизни мустаҳкамлаш ва уни ҳимоя қилишдир.*

Муҳаммадали АБДУҚУНДУЗОВ

ИСТИҚЛОЛ НЕЪМАТИ

Бугун юртимиз бўйлаб байрам шукуҳи кезиб юрибди. Улуғ айём арафасида ўзгача завқ, ўзгача сурур ҳар бир жамоада, ҳар қайси касб-кор соҳибида хуш, кўтаринки кайфият пайдо этган. Ахир, муқаддас неъмат дея ардоқлаб келаётганимиз — Мустақиллик ўз-ўзидан қўлга киритилгани йўқ. Истиқлол йўлида эрксевар халқимизнинг қанчадан-қанча маърифатпарвар, жасур фарзандлари ўз азиз жонларини қурбон қилишмади.

Мана, боболаримиз узоқ орзу қилган озод Ватан ҳавосидан эмин-эркин нафас олаётганимизга ҳам тўққиз йил бўлибди. Пешонамизни ёритган Ҳуррият қуёши Ўзбекистонимизни Ватан тутган барча элу элатларнинг хонадонини ёруғ қилди, турмушига қут-барака киритди. Энг муҳими, барча бирдай ҳур мамлакатнинг тенг ҳуқуқли фуқароси бўлдики, бу ҳуқуқ эндиликда зиммамизга Истиқлолга муносиб инсонлар бўлишдек катта масъулиятни юклайди.

Хусусан, биз санъаткорлар кейинги йилларда театр санъати ривожига катта туртки берган Президентимиз фармони ва бошқа қатор тадбирлардан ғурурга тўлиб, театрларимиз репертуарлари ранг-баранг асарлар билан бойиганидан илҳомланиб ижод қилиб келаяпмиз. Соҳибқирон Амир Темур, Ал-Фарғоний, Жалолиддин Мангуберди, Алпомиш, Имом Бухорий, Чўлпон, Усмон Носир каби ўзбек халқининг шавкатли баҳодирлари ва до-

нишманд ўғлонлари образларининг саҳнага чиққани Истиқлолнинг миллатпарварлик, тараққийпарварлик йўлидаги дадил одимлари бўлди. Истиқлол йиллари мен адабиётимиз фахри бўлган буюк намояндалар — Бобур Мирзо, Алишер Навоий, Ҳусайн Бойқаро, Чўлпон сиймоларини саҳнада яратишдек масъулиятли ва шарафли ижодий ишга қўл уришга муяссар бўлдим. Мазкур образлар ижроси фаолиятимнинг энг қадрли ва азиз қисмидир.

Шунингдек, мустақил юртимизнинг Конституциясига бағишланган «Адолат қомуси» номли ўн қисмдан иборат видеофилмдаги бошловчи образи ҳам мен учун ғоятда эъзозли... Бундай имконият ва ижод эркинлиги ҳам Истиқлол шарофатидандир.

Истиқлол, шубҳасиз, буюк неъмат. Юртбошимиз таъкидлаб айтганларидай, унга барчамиз муносиб бўлишимиз ва уни кўз қорачиғидай асрашимиз, ҳимоя қилишимиз керак. Саҳнага олиб чиқилган қаҳрамонлар образи ватандошлар қалбида, айниқса, ёшларда она-диёримизга меҳру муҳаббат туйғуларини алангалатса, ёвуз ниятли бадкирдорларга қарши нафрат ҳиссини жўш урдирса, санъаткор ўз бурчини бажарганидан қониқиши мумкин. Яъни, Истиқлолга муносиб бўлишдек шарафли бурч барчамиздан фидойиликни талаб этади.

Бундай зиё кошоналари истиқлол йилларида кўплаб қурилди. Дарвоқе, мустақилликдан кейин мамлакатимиз таълим тизимида туб ўзгаришлар рўй берди. Ёш авлодга барча фанлар бўйича замонавий пухта билим бериш, уларни ўз танлаган соҳаларининг етук мутахассислари қилиб тарбиялашдай миллат ва мамлакат келажагини белгилайдиган долзарб вазифа Республикамиз Президентининг доимий эътиборидадир. Билимли ва иқтидорли ёшларни танлаб, уларга фан сирларини чуқур сингдириб, халқаро мезонларга мос кадрлар тайёрлашда, айниқса, академик лицейларнинг фаолияти катта умид уйғотаётир. Мустақиллигимизнинг 9 йиллиги арафасида ишга тушиши кутилаётган Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети қошидаги академик лицей (юқоридаги суратда) ва пойтахтимиз кўркига кўрк бўлиб қўшилган Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети қошидаги академик лицей бинолари (қуйидаги суратда) ана шундай билим масканларидандир.

С.МАҲКАМОВ суртга олган

Матёқуб ҚЎШЖОНОВ

ИМКОНИЯТЛАР САМАРАСИ

Мана, Мустақилликнинг тўққизинчи йили ҳам келиб қолди. Мен бу ўтган йиллар ҳақида ўйлар эканман, яқинда содир бўлган бир воқеани эслайман. Шу йил май ойида Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг умумий йиғилишида Академиянинг кўп жиҳатлардан янгиланган устави қабул қилинди. Шу асосда бошқа бир муҳим масала ҳам кўрилди. Қарийб 60 йил давомида расмийлашиб қолган Академияга мухбир-аъзолик илмий даражаси тугатилди. Барча мухбир-аъзолар овозга қўйиш йўли билан ҳақиқий аъзолик — академикликка муносиб деб топилди. Бу ноёб воқеа бевосита Президентимиз Ислом Каримовнинг ташаббуси билан юз берди.

Дарҳақиқат, Академия аъзоларини икки тоифага бўлиб, ҳақиқий ва ноҳақиқийга ажратиб қўйиш ғайритабиий бир ҳодиса эди. Бошқачароқ қилиб айтганда, Академия аъзоларининг бирларини улуғлаб, иккинчиларини камситиб қўйилган эди. Шугина эмас, балки бу тарздаги сунъий ажратиш жаҳон меъёрларига зид бўлиб, кўпроқ илмни коммунистик партия тартиб-қоидаларига, унинг уставига мослаштиришдан иборат эди. Шу боисдан бошқа мамлакатларда мухбир-аъзолик хусусида анчагина ла-

(Давоми 3-бетда.)

ТЎЁНА

«Ўзфармсаноат» Давлат ҳиссадорлик концерни «Компьютер-Осиё» илмий-техника парки билан ҳамкорликда «Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда» деб номланган мултимедиа алманахини яратди. Мустақил Ўзбекистон босиб ўтган йўлнинг ўзига хос шарҳи сифатида тайёрланган мазкур замонавий ахборот-дастурий компакт дискни Мустақилликнинг тўққиз йиллигига тўёна дейиш мумкин.

Бугунги Ўзбекистоннинг маънавий-иқтисодий салоҳияти, тарихи ва анъаналари, Президент И. Каримов раҳбарлигида давлат ва миллат тараққиёти йўлида олиб борилаётган сиёсатнинг энг муҳим йўналишлари акс эттирилган бу алманах 12 бўлимдан иборат.

Алманах ёшлар учун нафақат зарур ва қизиқарли ахборот манбаи, айни пайтда миллий ғурур ҳиссини кучайтиришга қаратилган восита ҳамдир. Дискдаги ахборотлар ўзбек, рус ва инглиз тилларида берилган.

Динора ДЎЛТАЕВА

ЮРТНИНГ ЭГАСИ БОР

Ёмғир билан ер кўкарар, тинчлик билан эл кўкарар, дейди доно халқимиз. Неча юз йиллардан буён авлоддан авлодга ўтиб келаётган бу ҳикматли сўзларнинг замирида бебаҳо гавҳардан ҳам қимматроқ, бекиёс маъни яширингандир. Эл бир гапни билиб айтади.

Истиқлолимизнинг тўққизинчи йилида, асрлар, не-не давру давронларнинг масофасию маҳобати босиб ўтилган шу қисқа муддат ичида бизга, ўзбеклар диёрига ҳавас ҳам иштиёқ кўзи билан қаровчи хайрихоҳларимиз, дўсту биродарларимизнинг сафи, Худога шукрлар бўлсинки, кўпайди, кўпайиб бормоқда. Ўзбекистон мустақил давлат сифатида жаҳон мамлакатлари қаторида ўз сўзини айтмоқда, юртимиз, юрт эгаларининг жаҳон ҳамжиҳатлари орасида ўз мақсад муддаоси аён. Бизнинг Ватан ўзининг қадимий, жафокаш ва ҳалол эли билан том маънода Яхшилик ва Эзгулик тарафдори, диёримизнинг гуллаб-яшнаши, Ватанлар ичра Ватан — тараққий топган, ҳар томонлама ривожланган, тўқ ва фаровон, маънавий соғлом ва баркамол бир юртга айланмоғи учун заҳмат чекаётган танти бир эл — ўзбек эли. Унинг биттаю битта истаги — шу юрт тинч бўлса, оғирию енгилини, меҳнатини қилса, уй қурса, бола-чақа ўстирса, едирса, кийдирса, орзу-ҳавасини кўрса...

Афсуслар бўлсинки, бизнинг шу оддий тинчлигимизни ҳам кўролмайдиган кучлар бор экан. Надоматлар бўлсинки, Яратганнинг ўзи инсон боласига бермиш тинчлик-хотиржамликка ҳам ола кўз, ғайир кўнгиллар ила қарагувчи нокаслар бор экан дунёда. Булар тўдаларга бўлинадими, гуруҳ-гуруҳ бўлиб тоғу даралаларга писиб-қисиниб юрадими — барининг номи битта — ёмонлик, адоват. Узун ва Сариосиё тоғларида бир эл, бир мамлакатнинг тинчу оромини бузиб, ғашига тегаётган бу тўдаларнинг аянчли қисматини бутун халқ кўриб турибди.

Беҳикмат бўлмагай тоғларнинг тоши, демишлар боболар. Бу тошларнинг бетимсол ҳикмати Ватандир, бизнинг Ватанимиз. Ғайир, ғараз кучлар яна шуни ҳам билиб қўйсинларки, бу юртнинг эгаси бор, мард ва фидойи ўғлонлари бор. Бу тоғларнинг тошларига озод Ўзбекистон аскарларининг она Ватан тинчлиги йўлида қонлари тўкилди, қошу кўзларидай азиз фарзандларимиз қурбон бўлдилар. Худо бу ўғлонларни раҳмат қилсин, ота-оналарига сабр берсин. Биз айни пайтда шу тоғларда ҳаловату оромдан кечиб, Ватан олдидаги бурчларини фидойиларча бажараётган довюрак аскарларга ҳам куч-қувват тилаймиз, уларни Худо паноҳида асрасин, деймиз. Ва яна шу тўдаларнинг истеҳкомларию беркинган жойларигача аниқлаб топишда, уларни таъқиб қилиб, қуршаб, ер билан яксон этишда жонбозлик кўрсатган йигитларнинг камтарона хизматларини ҳам алоҳида таъкидлаб ўтмоқни истар эдик. Бу қўрқмас ўғлонлар қийин тоғ шароитларига қарамай ўз вазифаларини шараф билан адо этдилар. Йўқ, бу йигитлар сира керилмайдилар, «Биз вазифамизни бажардик, халос», дейишади, улар.

Кундан кунга оройиш топаётган Ватанимизнинг бахту иқболидан қувонаётганларга бағримиз очиқ, бизни кўролмаётганлар эса пичоқни ўзларига санчсинлар!

Оталар бир умр заҳматлар чеккай
Рўзғорнинг тинчию бутлиги учун.
Фарзандлар шул сабаб жонларин тиккай
Шу ерда она Ватан, юртлиги учун.
... Ватан берилмагай, олинмагай ҳам,
Ҳеч ким юлолмагай дил билан жондан.
Кўзу қорачиқлар, киприклардай жам,
Ватан эъзозлангай, асралгай Ватан!

Сирожиддин САЙЙИД

Ҳушёрликка даъват

БУЮК ЧОРЛОВ

Жанубий ҳудудларимизда эшитилган ўқ овози энг аввал мунис оналарнинг юзига соя солди. Ватан озодлигини ҳимоя қилаётиб, фарзанди ёвуз душман ўқидан яраланган оналар қалби ларзага келди. Муҳтарам волидаларимизнинг ёвуз душман кўксига ўқ бўлиб санчилаётган нафрат тўла сўзлари ҳаммани ҳушёр торттирди. Ўзлигини англаган ҳар бир фуқаро қалбида қасос ўти аланга олди. Миллат шаъни учун, Ватан шарафи учун, эл-юрт осойишталиги учун кураш сафлари мустаҳкамланди. Уйғоқликка, ҳар дақиқада ҳушёр туришга, ҳудудларимиз дахлсизлигига масъулликни теран англашга чорлов бўлди оналарнинг сўзлари. Ахир, она сўзи — бу Ватан сўзидир, она сўзи буюк даъватдир.

Президентимиз Ислом Каримов 22 август куни халқаро террорчиларни тугатиш давом этаётган Сурхондарё вилоятининг Сариосиё ва Узун туманларида бўлиб, қуролли кучларимизнинг жанговар тайёргарлиги билан танишган кезларида ҳам бу масала яна бир бор барчанинг эътиборини жалб этди. Ватанни баландпарвоз сўзлар билан ҳимоя қилиб бўлмаганидек, ёвуз душманни ҳам қуруқ мушт ўқталишлар билан енгиш қийин. Жангчими, зиёли ёки деҳқонми, ишчию тижоратчими — ким бўлишимиздан қатъи назар ўз ўрнимизда сергак ва ҳушёр бўлсаккина, ўзимизни Ватан фарзанди дейишга ҳақлимиз. Буни озод Ватаннинг ҳар бир фуқароси теран англамоғи ва ўз юртини ёвуз тўдалардан ўзи ҳимоя қилмоққа ҳамиша шай турмоғи лозим. Ўзини Ватан посбони деб билган ҳар бир фарзанд чин ватанпарварлик ҳисси билан яшамоғи керак. Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистон давлат раҳбарларининг яқинда Бишкекда бўлиб ўтган учрашувида таъкидланганидек, Марказий Осиё, Чеченистон ва Афғонистонда кечаётган воқеалар ягона занжирнинг ҳалқалари бўлиб, уларнинг ортида минтақа давлатларидаги конституциявий тузумни ағдариш ниятида бўлган кучлар турибди. Улар эса ўз қўпорувчилик хуружларини "исломий ҳаракат" ниқоби билан хашпўшлашга уринмоқдалар.

Ахир, ўйлаб кўринг: бундай террорчи тўдалар Марказий Осиёдаги хуружларига сурункали тус беришга уриниб, минтақада дунёвий давлат қуриш йўлини танлаган мамлакатларда барқарорликни издан чиқаришга қаратилган хатти-ҳаракатлари билан амалда исломий қадриятларнинг обрўсига путур етказмаяптиларми? Наҳотки, миллату элатлар орасидаги меҳр-оқибатни, биродарликни, ҳамжиҳатликни улуғловчи ислом дини учун ўз ҳуррияти, озодлигини ҳимоя қилаётган халқларнинг орзу-интилишлари бекадр бўлса?! Улар ўзларининг ғайри қонуний, ғайриинсоний, қолаверса, ғайри исломий хуружлари билан амалда ислом динини равнақ топтириб келаётган халқларнинг озодлик йўлига тўғаноқ бўляптилар-ку. Узоқ давом этган миллат фидойиларининг омонсиз курашлари туфайли ўз бошидан мустамлакачилик асоратларини итқитиб ташлаб, ўзининг мустақил давлатчилигини тиклаган ва ҳуррият йўлини танлаб, жаҳон ҳамжамиятида ўзининг муносиб ўрнини топиб бораётган халқларнинг мустақиллигига, осойишталигига раҳна солиш, наҳотки, бирор-бир эътиқодга мос келса? Бўлмаган гап. Ўзларининг қўпорувчилик хуружларини "исломий ҳаракат" дея баҳолаётгани ёвуз ниятли террорчи тўдаларнинг шунчаки сафсатаси, холос.

Халқимиз хиёнатни асло кечирмайди, боз устига ўз осойишталигига, мустақиллигига қилинган ҳар қандай тажовузларга қақшатқич зарба беришга ҳамиша тайёрдир. Жанубий ҳудудларимизга суқилиб кирмоқчи бўлган ёвуз тўдалар хуружига берилган зарбалар шундан далолатдир. Бу жангларда бир нечта фидойи ўғлонларимиз мардларча ҳалок бўлдилар. Ватан уларнинг жасоратини асло унутмайди!

Биз она халқимизнинг курашларда тобланган метин иродаси олдида таъзим қиламиз. Авлодлар шаънини асрлардан асрларга олиб ўтган шавкатли аждодларимиз, мустақиллик йўлида шаҳид кетган фидойи оталаларимиз жасорати олдида бош эгамиз. Ва уларнинг ўлмас эътиқодларини ўзлари учун маънавий мерос деб билган — бугунги озод Ватанни ёвуз кўзлардан мардларча ҳимоя қилаётган жасур фарзандларимизга ишонамиз, уларнинг собит ишонч ва саъй-ҳаракатларига балли деймиз.

Дўстларимиз ҳам, душманларимиз ҳам билиб қўйишсин: Ўзбекистон бугун тўққиз йил аввалги ёш бир мамлакат эмас. У эндиликда ўзининг замонавий ҳарбий техника билан таъминланган қудратли қуролли кучларига, Ватан озодлигини ҳар қандай ҳавойи манфаатлардан устун қўйишга қодир эътиқоди бутун ёшларнинг мустаҳкам сафларига эга. Президентимиз босқинчиларга қарши курашаётган ҳарбийлар билан бўлган суҳбатда таъкидлаганларидек, **бизнинг янги, миллий армиямиз энг замонавий қуроллар билан таъминланган, шиддаткор, куч ва билимда, маҳоратда ҳеч кимдан қолишмайдиган аскар ва офицерлардан ташкил топаётир.** Мустақил давлатимиз хавфсизлигини, бунёдкор халқимиз осойишталигини таъминлаш — муқаддас бурчимиздир.

Халқимизнинг ҳамжиҳатлиги, эътиқоди бутунлиги, ўзлигини англаб етгани эса — бизнинг энг катта бойлигимиз. Зеро, ўзлигини англаган, сафлари мустаҳкам, бутун халқни енгадиган куч йўқ. Бундай халқ ва бундай миллат ўзлигини ҳимоя этишга қодирдир.

Истиқлол шарофатидан ғурури юксалган халқимиз бунёдкорлик йўлидан изчил бормоқда. Яратувчанлик ишлари билан озод Ватан чиройига чирой қўшмоқда. Мустақилликни асраш, уни ёвуз кўзлардан ҳимоя қилиш, ҳудудларимиз дахлсизлигини таъминлаш деганда биз тараққиётимиз самаралари, ойдин истиқболимизни кўз қорачиғидек сақлашни тушунамиз. Истиқлол неъматларидан баҳраманд ёшларимиз ўз билими ва тафаккури билан мустақил мамлакатимиз маънавий салоҳиятини оширмоқда. Жаҳоннинг энг илғор фани, технология ютуқлари билан қуролланиб, Ўзбекистоннинг халқаро кўламдаги нуфузини оширмоқда. Уларни янги асрдаги ойдин тараққиёт йўлларига илҳомлантираётган куч — бу Ватан шарафи, озодлик туйғуси, истиқлол шукуҳидир.

Ўз истиқлолининг 9 йиллиги байрамини мамлакат ҳаётининг барча жабҳаларида улкан янгиланишлар билан нишонлашга тараддуд кўраётган халқимизнинг куч-қудрати ҳам, фахр-ифтихори ҳам шудир!

Мурод АБДУЛЛАЕВ

СЎЗНИ ҚУРОЛ ҚИЛИБ...

Аброр Ҳидоятов номидаги Ёшлар театрида республикамиз театр санъати намояндаларининг Сурхондарё вилоятининг Узун ва Сариосиё туманларидаги воқеаларга бағишланган йиғилиши бўлди.

Йиғилишни Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазири ўринбосари, «Ўзбектеатр» бирлашмаси бош директори М. Абдуқундузов очди. «Ватанимизнинг жанубий сарҳадларига суқилиб кирган жангариларнинг хатти-ҳаракатлари мустақил ватанимизнинг оддий фуқароси сифатида биз санъаткорларнинг ҳам қалбларимизни ларзага келтирди, — деди у. Маданият ишлари вазирининг биринчи ўринбосари Отаназар Матёқубов Зикир Муҳаммаджонов, Фароғат Раҳматова, Усмон Азим, Муяссар Раззоқова, Ҳамид Икромов, Лутфулла Саъдуллаев, Микоэл Хачатуров, Афзал Рафиқов, Азиза Бегматова каби маданият ва санъат намояндалари ҳам ўз сўзларида бу воқеалар халқимиз ҳамжиҳатлигига раҳна сололмаслиги, бизнинг асосий вазифамиз ҳушёрлик ва огоҳликни кучайтириш, истиқлол берган маънавий неъматларни кўз қорачиғидек асраш эканини таъкидладилар.

Мукаррама МУРОДОВА

ЗИЙРАКЛИКНИ КУЧАЙТИРАЙЛИК

Шу кунларда турли меҳнат жамоаларида ора йўлда қолиб, эл-юрт нафратига дучор бўлган террорчиларнинг ёвуз хуружларини қоралашга бағишланган йиғилишлар бўлиб ўтмоқда. Чоршанба куни «Ўзбекнаво» гастрол-концерт бирлашмасида бўлиб ўтган ана шундай йиғилишда ҳам касб-коридан қатъи назар, озод Ватанимизнинг ҳар бир фуқароси юртимиз хавфсизлиги ва дахлсизлигини кўз қорачиғидек асрашга, мамлакатимиздаги барқарорликни сақлашга масъул эканликлари таъкидланди. Йиғилишда «Ўзбекнаво» бирлашмаси таркибидаги дирекциялар, бадиий жамоалар ходимлари иштирок этишди.

Йиғилишни бирлашма раҳбари Анвар Жабборов очиб, ёвуз ният билан муқаддас тупроғимизга оёқ босган газандалар, албатта, янчиб ташланиши муқаррарлиги, ҳозирги шароитда эса ҳар бир фуқаро ўзи яшаб турган уй, маҳалла, мавзеда зийракликни қўлдан бермай, доимо огоҳ бўлиши зарурлиги ҳақида гапирди. Сўзга чиққан санъаткорлар тинч ва осойишта турмушимизга раҳна солишга уринаётган ғараз ниятли кимсаларнинг машъум режалари амалга ошмаслиги, уларнинг жиноий хатти-ҳаракатлари пайи қирқилиши муқаррарлигини ишонч билан таъкидлашди.

* * *

Дарҳақиқат, мамлакатимиз жанубига суқулиб киришга уринган бир гуруҳ ғаламисларнинг кирдикорлари турли меҳнат жамоаларда бўлиб ўтаётган йиғилишларда кескин қораланмоқда. Бундай йиғилишларда сўзга чиққан ёзувчи ва шоирларимиз, ижодкорларимиз ўзларининг таъсирчан сўзларида барчани огоҳликка, ҳушёрликка даъват этмоқдалар. Халқ қаҳрига учраганларнинг қисмати тарихдан аён: улар ўз қилмишларига яраша шафқатсиз жазога тортилажаклар. Ижодий жамоаларда, корхона ва ташкилотлар, маҳаллаларда давом этаётган бундай тадбирлар фуқароларимизнинг якдиллигини, Ватан тинчлиги ва осойишталиги учун ҳар қандай ёвуз кучларга муросасиз зарба беришга тайёрлигини кўрсатмоқда.

МИНГҚОБИЛ БОБО ВА «ҚУРАЛАЙ» КЎЗЛАР

Халқимиз санъатининг тарихи минг йилликларга бориб тақалади. Азал-азалдан ота-боболаримиз санъатсевар, кулгиталаб, томошага ўч бўлганлар. Айниқса, ўзбек миллий ашула ва рақслари, халқ термалари, лапарлар, айтишувлар машаққатли меҳнат жараёнида одамларга маънавий-руҳий қувват бағишлаган. Чунки ҳар қандай ашула ва рақсда инсоннинг орзу-ўйлари, турмуш тарзи ўз аксини топади. Ўзбекистоннинг ҳар бир вилояти санъати ўзига хослиги, бетакрорлиги билан ажралиб туради. Булар орасида Сурхондарё вилояти миллий ашула ва рақсларининг ўрни алоҳидадир. Зеро, сурхондарёликларнинг санъати бир неча минг йиллик тарихга эга бўлиб, авлоддан авлодга ўтиб, бойиб келмоқда. Мустақиллик даврида эса бу санъат янада гуллаб-яшнади. Ўтган йиллар давомида вилоятдаги фолклор-этнографик жамоаларнинг репертуари бойиб, мавзу жиҳатдан ранг-баранглашди. Бу жамоалар қадим

санъат анъаналарини сақлаб қолиш билан бирга, бугунги замонавий санъат дурдоналаридан фойдаланиб, ўзига хос концерт дастурлари тузмоқдалар.

Сурхондарёда фолклор-этнографик ансамбл илк бор Сариосиё туманида ташкил қилиниб, унга «Зевари» номи берилган эди. Илгари 30 кишидан иборат ансамбл таркибида қишлоқ мактабининг юқори синф ўқувчилари ва дала меҳнаткашлари қатнашарди. Ҳозир ҳам бу ансамбл Р. Турсунов раҳбарлигида ўз концерт дастурларини вилоят меҳнаткашларига намойиш этиб келмоқда. У фақат республикамизда ўтадиган тадбирларда эмас, қўшни Тожикистонда

2-бет

МИНГҚОБИЛ БОБО ВА «ҚУРАЛАЙ» КЎЗЛАР

(Боши 1-бетда.)

ўтган байрамларда, «Чашма» кўрик-танловида қатнашиб, фахрли ўринларни эгаллади.

«Бойсун» фолклор-этнографик ансамбли ҳам вилоятда ўзига хос мавқега эга. Шўх лапарлари ва рақслари билан машҳур бўлган бу ансамбл 1987 йилиёқ хориж сафарига чиқиб, Москвада ўтган Ўзбекистон кунларида қатнашганди. Ансамбл Буюк Британияда ўтган фолклор ансамбллари фестивалида, Францияда ўтказилган Ўрта Осиё кунларида ҳам иштирок этиб, ўзбек миллий санъатини чет эллик мухлисларга таништиришда ўз ҳиссасини қўшди.

Вилоят фолклор-этнографик ансамбллари ҳақида гап кетар экан, Шўрчидаги «Булбулигўё» ансамблига ҳам тўхталиш жоиз. Бу ансамблда бутун республикамиз яхши танийдиган, 72 ёшида ҳам эгнида оқ либос, бошида оқ салла, елкасида бежиримгина хуржун билан саҳналарни тўлдириб юрган Мингқобил бобо Исмоилов фаолият кўрсатади. Отахон саҳнага чиққанда лабига кулги инмаган, қалбига завқ-шавқ тўлмаган одам қолмайди. Мингқобил бобонинг оёқ-қўлларигина эмас, кўзлари, лаблари ҳам рақс тушади. Ҳатто кулишларида ҳам ўзгача жозиба бор.

Мингқобил бобо ниҳоятда ҳозиржавоб санъаткор. У ўзи тўқиб, ўзи лапар куйлайди. Бобонинг «Олдин ҳо-сайдин», «Жуппа тоқ», «Теппакала-бош» каби термаларида фақат сурхондарёгагина хос урф-одатлар яққол кўзга ташланади. «Булбулигўё» ансамбли мустақиллик байрамларида, «Наврўз» тантаналарида мунтазам иштирок этиб келади. Бундан ташқари, республикамизда ўтадиган кўпгина нуфузли тадбирларда, масалан, Бухоро шаҳрининг 2500 йиллик тўйида, Аҳмад ал-Фарғоний таваллудининг 1200 йиллиги, «Алпомиш» достони яратилганлигининг 1000 йиллиги тантаналарида ҳам қатнашди. Аслида ҳам Мингқобил бобо Исмоиловни ва ансамблнинг бошқа иштирокчиларини юртга танитган юқорида кўрсатиб ўтилган тадбирлар бўлади. Чунки бу тадбирларнинг барчаси телевидение орқали кенг намойиш этилиб, уни нафақат халқимиз, чет элликлар ҳам мароқ билан томоша қилдилар.

Қувонарли томони шундаки, халқимизнинг қўшиқ ва рақслардаги миллий қадриятларини асраб-авайлаш, уларни келажак авлодларга етказишда нафақат катталар, балки болалар ҳам муносиб ҳисса қўшмоқдалар. Шу ўринда Бойсун туман маданият уйи қошида тузилган «Қуралай» деб номланган болалар фолклор-этнографик ансамбли фаолиятини тилга олиш жоиз. Ансамблга Абдунаби Қодиров бадиий раҳбарлик қилиб келмоқда, рақсларни эса Сожида Муҳиддинова ўргатади. 1994 йили ансамблга намунали халқ ансамбли унвони берилди. Болалар ижросидаги «Мучал тўйи», «Мирҳайдар — шамол ҳайдовчи», «Қувноқ карвонсарой», «Ўзбекистоним», «Барчиной ёр-ёри» каби кўплаб саҳнавий томошалар ва қўшиқларини фақат ёш томошабинлар эмас, катталар ҳам севиб томоша қиладилар. Ёш ижодкорлар Самарқандда ўтган «Шарқ тароналари» халқаро фестивалида ва «Алпомиш» достонининг 1000 йиллиги тантаналарида муваффақиятли қатнашдилар. Шу кунларда эса «Соғлом авлод йили» муносабати билан янги дастур устида ишламоқдалар.

Мустақиллигимизнинг тўққиз йиллиги арафасида Сурхондарёда фаолият кўрсатаётган фолклор-этнографик ансамбллар ўзига хос тадбирларда иштирок этмоқдалар.

— Вилоят маданият ишлари бошқармаси томонидан фолклор-этнографик жамоалар фаолиятини, миллий анъаналаримизни жонлантириш, ўзига хос ижрочилик маҳоратини шакллантириш мақсадида вилоят телерадиокомпанияси билан ҳамкорликда фолклор-этнографик жамоаларнинг «Чашма» кўрик-танловини эълон қилдик, — дейди вилоят маданият ишлари бошқармаси бошлиғи Абдурасул Иброҳимов. — Кўрик-танлов низомига асосан жамоаларнинг дастурлари вилоят телевидениесида намойиш этилиб бормоқда. Яқин-орада бу тадбир якунланиб, ғолиблар маданият ишлари бошқармаси томонидан тақдирланадилар.

Ўйлаймизки, вилоятда ўтказилган бу тадбир унда фаолият кўрсатаётган фолклор-этнографик ансамбллар репертуарининг бойишига, ижрочилар маҳоратининг ўсишига ижобий таъсир кўрсатади.

Маъмуржон БОТИРОВ

Тарих ва тақдир

ФАЙЗУЛЛА СУЛТОНОВ ҚИСМАТИ

30-йилларнинг иккинчи ярмидан бошлаб советларга ва партияга қарши курашган «буржуа миллатчилари» ва «халқ душманлари»ни «фош қилиш» бошланди. Бу компания даврида бутун собиқ СССРда бўлгани каби, республикамизда ҳам мазкур номдаги айбловлар остида бир қанча атоқли давлат ва жамоат арбоблари, ҳарбий саркардалар, ёзувчи ва олимлар, (жумладан, Файзулла Хўжаев, Миркомил Миршаропов, Фитрат, Чўлпон, Абдулла Қодирий ва бошқалар) ноҳақ қамоққа олиниб, йўқ қилиб юборилди. Шулар орасида эндигина 32 баҳорни қаршилаган, андижонлик Файзулла Султонов деган йигит ҳам бор эди. Хўш, Файзулла Султонов ким эди? У қайси гуноҳлари учун қамоққа олинди?

Ҳозирда архив ҳужжатлари орасида П-27513 рақам билан сақланиб, жами 7 жилддан иборат ҳужжатларининг учинчи, бешинчи жилдларида у ҳақда қуйидаги маълумотлар бор: Файзулла Султонов 1905 йилда Ўшда тикувчи хунарманд оиласида туғилган. Отасининг махсус тикув устахонаси бўлган. Файзулла ёшлигиданоқ темирчи Муҳаммад уста Умарга шогирликка тушган ва унинг устахонасида 1918 йилгача хизмат қилган. 1918 йилдан Андижондаги болалар уйида тарбияланиб, 1922 йилгача шу ерда ўқиган. Ўша йили вилоят-шаҳар маорифи бўлими уни Бокудаги педтехникумга ўқишга юборган. Ф. Султонов техникумни 1926 йили тугатиб қайтгач, Андижон шаҳар маорифида 1929 йилгача сиёсий маориф мудири ва ўқитувчи бўлиб ишлаган. 1929 йили САГУнинг физика-математика факултетига ўқишга кирган. У ерда 1931 йилгача таҳсил олган. Сўнг Андижонга қайтиб, то қамалгунга қадар қишлоқ хўжалик техникумида физика ва математика фанидан ўқитувчилик қилган.

Марҳум академик Комил Яшин, таниқли жамоат арбоби Сулаймон Азимов, академик Иззат Султоновнинг хотираларига қараганда, у ўз даврининг илғор зиёлилари қатори ўша вақтда бутун мамлакатда бўлаётган сиёсий, маданий ва адабий ҳаётда фаол иштирок этган. Ўз фанидан ташқари, ўзбек, татар ва озарбойжон адабиёти, матбуотини, айниқса, ватандоши бўлган Абдулҳамид Сулаймон Чўлпоннинг ўша даврда Ўзбекистоннинг истиқболи ва истиқлолини қўмсаб ёзган шеърларини мунтазам кузатиб борган, унга хайрихоҳ бўлган. Маориф ва маданиятни ривожлантириш, ўқиш сифатини кўтариш учун жонбозлик кўрсатган, ўзидан ҳам, бошқалардан ҳам шуни талаб қилган. Шу билан бирга, у ўша йилларда собиқ иттифоқдаги каби Ўзбекистонда ҳам халқ ва давлат манфаати йўлида ҳалол хизмат қилаётган айрим йирик жамоат ва давлат арбоблари, зиёлиларнинг кетма-кет айбланиб, қамалганга шубҳа билан қараган. Аста-секин унинг ҳукумат ва партия раҳбарларига бўлган аввалги қатъий ишонч ва эътиқоди йўқола бошлаган. Айниқса, ўша даврда машҳур бўлган ҳарбий саркарда Тухачевскийнинг қамалиши каби ҳодисалар унинг «халқлар доҳийси» бўлган Сталиндан ҳам ҳафсаласини пир қилган.

Унинг Бокуда ўқиши, ўз миллатини севиши, миллий адабиёт, матбуот, маорифнинг жонкуяри бўлганлиги, ҳақиқатни дадил туриб ҳимоя қилганлиги, советларнинг 20-30-йиллардаги адолатсиз қатлиом сиёсатига қарши бориши — буларнинг ҳаммаси кейинчалик унинг қамоққа олинишига сабаб бўлди. Ўша давр тергов органлари унга қарши турли туҳмат айбномалар ва уларни қувватловчи қўшимча сохта гувоҳлар ҳам топганлар.

У 1937 йилнинг 28 сентябр куни қамоққа олинган Файзулла Султоновга нисбатан эълон қилинган айбномада, унинг ижтимоий келиб чиқиши, таржимаи ҳоли, ўқиш ва иш фаолияти сохталаштирилиб, давр адолатсизликларига қарши билдирган фикрлари катта гуноҳ сифатида кўрсатилади. Уни Ўшда мингбоши оиласида туғилиб, кейинчалик Андижондаги революцияга қарши бўлган «Миллий истиқлол»чилик раҳбарлари билан яқиндан алоқада бўлганликда, Бокуга уларнинг ёрдамида ўқишга кетиб, уларнинг ғоявий-сиёсий таъсирлари остида советларга қарши ташвиқот ишлари юргизганликда, шунингдек, одамлар орасида миллатчилик фикрларини айтиб, партия ва совет ҳукумати раҳбарлари, ҳатто СССР халқлари «доҳий»си шаънига ўтакетган туҳмат гапларни тарқатганликда айблашади.

Файзулла Султонов 1937 йил 29 сентябрда, яъни қамоққа олинган кунининг эртасигаёқ бўлиб ўтган дастлабки терговда ўзига қўйилаётган айбларнинг туҳматлигини, ижтимоий келиб чиқиши сохталаштирилиб, ҳақсиз равишда уни миллатчиликда айблаб, советларга қарши душман деб кўрсатилаётганлигини далиллар билан исботлайди. Шунинг учун, ҳақиқат ва мантиқ кучи олдида ожиз бўлган терговчилар ўзларининг сохта айбловларини исботлаш мақсадида, қамоқда ётган бошқа айбдорларни гувоҳликка ўтишга мажбур қиладилар. Улардан бири:

Файзулла Султоновни мен 1927 йилдан бери биламан. У ўша даврларда, ҳали комсомол аъзоси бўлган вақтлардаёқ, партия ва совет ҳукуматининг айрим тадбирларига қарши чиққан эди дейди.

Терговчилар қўрқитиш, мажбурлаш йўли билан «Собиқ «Миллий иттиҳод»нинг собиқ аъзолари ўртасида Чўлпоннинг очиқ миллатчилик руҳидаги «Эй, гўзал Фарғона!» каби асарлари сўнгги вақтларгача, айниқса, Файзулла Султонов, Аҳмаджон Ҳакимов, Ҳожи Акбар Мўминов, Ҳасанхон ва Ҳусанхон Ниёзов, Расулжон Раҳимов, Карим Аҳмайдилар томонидан меҳр билан севиб ўқиб келинган деган кўргазмалар ҳам олади.

Шундай қилиб, терговчилар томонидан тўқиган сохта айблов ва «қўшимача» гувоҳлардан олинган «дадил»лар асосида Файзулла Султонов Ўзбекистон Ички Ишлар халқ комиссарлиги қошидаги Учлик мажлисининг 1937 йил 13 ноябрдаги қарорига биноан ҳақсиз равишда «инқилобга қарши фаолияти» учун деган айб билан ўн йил муддатга қамалади. Қамоқ муддатини ўташ учун Россиянинг Ярославл вилояти Рибинск шаҳрига юборилади. У бегуноҳ бўлгани ҳолда бу ерларда «халқ душмани» деган тавқилаънат тамға остида юришга чидай олмай, 1939 йилда бир неча марта юқори ҳуқуқ органларига ариза ёзади. Ўзи ҳақидаги айбномалар мутлақо туҳмат эканлигини баён этади. Иши қайта кўрилиб, ҳақиқат, адолат тикланишини ва қамоқдан озод этилишини талаб қилади...

СУРАТДА: Файзула Султонов рафиқаси Зумрад Мирзабоева билан. 30-йиллар.

1959 йил 6 июнда Султонов раислигидаги Андижон вилоят суди президиуми Учликнинг 1937 йил 13 ноябрдаги қарорини қайта кўриб чиқиб андижонлик Абдужалил Ҳайдаров, А. Қорамундиев, Домуллажон Фахриддинов, Маҳмудбек Қозиев, Боқи Маҳмудов, Асқар Қаюмов, Расулжон Раҳимов, Султонмаҳмуд Холботиров, Маҳмудбек Мусин ва бошқалар қатори Файзулла Султоновни ҳам айбсиз деб топади.

Шу ерда, хўш, унинг кейинги тақдири нима бўлди, оила аъзоларининг аҳволи нима кечди, деган савол туғилади.

Архив ҳужжатлари орасидан мазкур саволларга ҳам жавоб топилмади. Шунинг учун бу масалага аниқлик киритиш мақсадида биз Файзулла Султоновнинг укаси, таниқли адабиётшунос олим, драматург, академик Иззат Султоновга мурожаат қилдик. У киши акаси ҳақидаги хотираларининг сўнгида бу ҳақда қисқача шундай деди:

«Қамоқ жазосини Файзулло Рибинск гидроузелида ўтказган. У гидростанцияда навбатчилик қилаётган чоғида ўзини машина ременига ташлаб халоқ бўлган. Бу ҳақда менга уруш йиллари қамоқдан қайтган ва Файзуллонинг ҳалокати гувоҳи бўлган киши айтганди. У адолатсизликка чидай олмай ўзини ўлдирган. Файзуллодан уч бола етим қолган эди. Энг катта ўғли Умидни синглим Саодатхон ва куёвимиз Акмал Музаффаров боқиб олди. Умид Андижонда мусиқа мактабида ўқиди, кейин Москвада олий маълумот олиб, ҳарбий оркестр дирижёри бўлди. Ҳозир нафақада. Файзуллонинг уч яшар қизи Раъно менинг тарбиямда қолди. Уни мен Тошкентга олиб келиб, ўқитдим, олий маълумотли бўлди. Рус мактабларида ўзбек тилидан дарс берди. У ҳам ҳозир нафақада.

Рафиқаси Зумрат бир яшар боласи билан қолди. Бола уч ёшида ўлди...»

Ҳа, Файзулла Султонов истибдод тузуми даврида, унинг адолатсизликларга қарши курашчилар сафида бўлди. Ва шу адолатсизликнинг бегуноҳ қурбонига айланди.

Шерали ТУРДИЕВ

ИНСОННИ ЎРГАНИШДАН ЧАРЧАМАГАН МУСАВВИР

Камолиддин Беҳзод таваллудининг 545 йиллиги олдидан

Шарқнинг буюк мусаввири Камолиддин Беҳзоднинг ижодкор сифатида шаклланиши ва камол топишида улуғ мутафаккир шоир ва давлат арбоби Алишер Навоий катта рол ўйнади. Йигирма уч ёшидаёқ Беҳзод сарой кутубхонасига — қўлёзма китобларни кўчириш ва безатиш устахонасига бош бўлди. Шу даврдан бошлаб мусаввир катта ижодий ишлар домига шўнғиб кетди. Унинг раҳбарлигидаги жуда катта ижодий жамоа Шарқ адабиётининг мумтоз намояндалари Низомий, Амир Хусрав Деҳлавий, Фирдавсий, Саъдий, Фаридиддин Аттор, Навоий, Жомий, Шарафиддин Али Яздийнинг ноёб асарларини безаш ишлари билан машғул эдилар. Айнан шу даврда Ҳирот Шарқнинг йирик маданий марказларидан бирига айланди.

Сарой мусаввири сифатида Беҳзод шоҳ ва унинг саройидаги ҳаётни куйлаши, ўзининг асарларида бу ҳаётнинг турли кўринишларини ифодалаши лозим эди. Ана шундай мавзудаги туркум миниатюраларни Али Яздийнинг «Зафарнома»сида учратамиз. Чуқур драматизмга бой жанг эпизодлари, кўп сонли икки қўшин тўқнашуви тасвирланган асарлар ҳаққоний ва мардона қиёфалари билан диққатни тортади. Феодал жамияти учун анъанавий бўлган бу каби мавзулар Беҳзод ижодида кейин ҳам давом этган.

Ҳирот мактабида тўплаган катта тажрибаси унинг ижодида янги ғоялар туғилиши ва янгича ёндашувларнинг вужудга келишини таъминлади. Бу давр маънавий ҳаётининг ўзига хослиги исломдаги фалсафий-диний оқимлардан бўлган сўфийлик ғояларига қизиқиш ғоятда кучайганлиги билан изоҳланади. Мумтоз адабиёт намояндалари асарларидаги сўфийлик ғоялари таъсири остида Беҳзод ижодида мавзу доираси кенгайди. Энди унинг асарларини анъанавий эпик ва афсонавий достонлардан олинган воқеалар билан бирга, ҳаётдан олинган оддий турмуш воқеалари ҳам ўз аксини топа бошлади. Унинг оддий меҳнаткаш халқ ҳаётига қизиқиши кучайди. Шу вақтдан Беҳзод санъати кўпқирралилиги ва ҳаёт воқеаларининг кенг қамраб олиниши билан диққатни торта бошлади. У ҳаётнинг бошқа мусаввирлар кўрмаган ёки кўришни хоҳламаган муҳим, ўзига хос томонларини илғай билди. Низомий «Хамса»сига ишланган «Ховарнок қальаси қурилиши» туркум миниатюраларида, «Хизматкорлар зиёфатга ҳозирлик кўрмоқдалар» лавҳасида, «Зафарнома»даги «Масжид қурилиши» миниатюрасида юксак бадиийлик, инсонпарварлик ғоялари яққол кўзга ташланади.

Ўзи ҳам оддий халқ орасидан чиққан ва тенги йўқ меҳнаткаш ижодкор бўлган Беҳзод дўстона вазиятда, катта қизиқиш билан меҳнат қилаётган қурувчилар жамоаси, хизматкорлар ва ошпазларнинг чаққон, гўзал ҳаракатларидан завқ олиб асар яратгани кўриниб туради. Беҳзод гўё инсонни ижодкор даражасига кўтарувчи, уни юксакларга бошловчи ҳақиқий куч — виждонан қилинган меҳнат эканини намойиш этади. Мусаввирнинг инсон шахсига қизиқиши, уни ҳар томонлама, тўлақонли ифодалашга интилиши янги-янги сюжетлар яратилишига олиб келди.

Олдинги анъанавий ишларидан фарқли ўлароқ Беҳзод ижодидаги асосий йўналиш турмушдан олинган, воқелик ҳаққоний акс эттирилган лавҳалар билан бойиб борди. Ҳатто олий табақага мансуб бош персонажлар ҳам илгаригидек кўтаринки руҳда, идеаллаштирилган тарзда эмас, анчайин табиий ҳолатда ифода этилади. Масалан, «Султон Ҳусайн саройида зиёфат» (Саъдий «Бўстон») асарида, яна бошқа миниатюраларида ҳам айбдор хизматкорни дарра билан уриш эпизоди бор. Бу эса байрамона кайфият жараёнига танқидий руҳ, ҳаётий ҳақиқатни олиб киради. Устоз рассомлар, дарвешлар, авлиёлар ёки ўз яқинлари акс эттирилган портрет асарларида ҳам мусаввирнинг инсон шахсига қизиқиши бўртиб туради. Ҳиротлик адабиётчи Восифий ҳикояларидан бирида айтилишича, Беҳзод ҳаммадан ҳам Бобо Маҳмуд суратини ишлашни севган. Унинг беўхшов қомати рассомга кулгили карикатуралар яратишда қўл келарди. Агар Беҳзод ижодининг дастлабки босқичида кишиларнинг заҳматли меҳнати, қаҳрамонона саҳналарни эҳтирослар оғушида, муайян композицияларда тасвирлаш етакчилик қилган бўлса, рассом ижодининг иккинчи ярмида турмуш мазмуни ҳақида фалсафий-психологик ўйларга берилиш тенденцияси ортиб боради. Манзара устаси бўлган Беҳзод ўз миниатюраларида ер ва табиат гўзаллигини Яратганнинг Одамзодга инъоми сифатида тушунади ва уларни ғоят катта куч ва эътиқод билан тасвир этади.

Етуклик даврига келиб Беҳзодда кўпроқ драматик воқеалар силсиласига интилиш кўзга ташланади. Масалан, «Лайли ва Мажнун саҳрода» (Амир Хусрав Деҳлавий достонига ишланган) миниатюрасида образларга берилган қуюқ эмоционал бўёқлар инсоннинг руҳий-маънавий ҳолатини, унинг чуқур шахсий кечинмаларини очишга хизмат қилади. Бир-биридан жудо этилган икки бахтсиз севишганнинг ғамгин ўй-фикрлари нозик ранглар асосида ҳал этилади. Сўфизмда боқий дунё ва ғам-аламни ифодаловчи ҳаворанг-мовий рангларнинг нозик бўёқларидан фойдаланади. Бу ранглар икки ёш руҳий ҳолатининг рамзигина бўлиб қолмасдан, уларнинг яқин ўртадаги тақдирларидан ҳам дарак беради. Лайли эгнидаги Қизил либос уни илоҳий Севги тимсоли даражасига олиб чиққан. Атрофда ёввойи ҳайвонлар кезиб юрган ярим йўл манзараси тасвири ғам-аламга тўла ёлғизлик таассуротини туғдиради.

«Ховарнак қалъаси қурилиши».

Умуман олганда, буюк мусаввир ижоди ҳали тўлиқ ўрганилмаган, кўпгина ишлари ҳали эълон қилинмаган, асарларининг анчагина қисми Америка, Англия, Франция, Германия, Россия, Миср, Туркия, Эрон, Афғонистон, Ҳиндистондаги музейлар ва хусусий жамғармаларда сақланмоқда. Шунингдек, чет элларда миниатюра санъатининг буюк намояндаси ижодига бағишланган илмий ишлар сони йилдан-йилга ортиб бормоқда. Ноёб истеъдод эгасининг жаҳон маданияти хазинасига қўшган улкан ҳиссасини ўрганиш санъатшуносларимиз олдидаги долзарб вазифалардан биридир.

Элмира ИСМОИЛОВА,
тарих фанлари доктори

Кўнгил ардоғидаги қўшиқлар

Беш йилдан буён давом этиб келаётган Ўзбекистон қўшиқ байрами бу сафар ҳам том маънода оммавий тадбир сифатида ўз сафига минглаб истеъдодларни бирлаштирди. Асосий мақсади халқимизнинг, хусусан, ёш авлоднинг маънавиятини юксалтириш, уларда ватанпарварлик, она-юртга фидойилик, ўз ўтмиши ва бугунидан фахрланиш, келажакка ишонч ҳиссини юксалтириш бўлган қўшиқ байрами ватанни куйлаш, уни мадҳ этишда профессионал ва ҳаваскор ижрочилар орасида жиддий фарқ йўқлигини яна бир карра исботлади.

Эгамберди КАРИМОВ сурати

Ҳар бир вилоятда, Қорақалпоғистон республикаси ва Халқ таълими, Олий таълим, Мудофаа, Ички ишлар вазирликларида, турли ташкилотларда қўшиқ байрамига тайёргарлик ҳамда уни юқори савияда ўтказиш, анъанага айланиб қолди. Байрамнинг туманларда, вилоятларда ўтган дастлабки босқичлари жуда қизғин, ҳаяжонли кечди. Байрам давомида жанр ранг-баранглиги яққол кўзга ташланди. Шуниси қувонарлики, тайёргарлик давомида кўпгина ижрочилар профессионал шоир ва бастакорларга мурожаат этдилар. Бинобарин, янги хонандаларнинг номлари билан бирга, янги бастакорлар, шоирлар, оммавий байрамлар режиссёрлари кашф этилди. Шеъриятда, мусиқада жиддий кўтарилиш юз берди. Шунчаки мадҳиядан иборат, қуруқ сўзлардан тузилган сатрлар эмас, юракдан битилган, қалб ҳарорати билан йўғрилган гўзал шеърлар дунёга келди. Таниқли санъаткорларимиз ҳам республика қўшиқ байрамига бағишлаб янги қўшиқлар тайёрлашди. Муяссар Раззоқова, Муножот Йўлчиева, Марям Satторова, Ғуломжон Ёқубов, Козим Қаюмов, Гулбаҳор Эрқулова каби машҳур хонандаларнинг номларини алоҳида таъкидлаш жоиз. Уларнинг чиқишларни мухлислар ҳаяжон билан кутиб олдилар.

Энг муҳими бу йилги қўшиқ байрами анъаналар боқийлигининг ёрқин ифодаси бўлди. «Туркистон» санъат саройида ўтган якуний босқичда Халқ таълими вазирлигининг «Ором» болалар хор жамоаси ҳамда Юнус Ражабий номидаги «Мақом» ансамбли биринчи даражали дипломга лойиқ топилди.

Ҳайъат аъзолари II — даражали дипломга навоийлик Суҳроб Кенжаев («Ҳар боланинг нияти»), Самарқандлик Мамат Наимов («Ўзбекистон»), Ўзбекистон халқ артисти Ғуломжон Ёқубов («Алёр»)ни муносиб кўрдилар.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Козим Қаюмов, Ички ишлар вазирлиги ходими Савриддин Нажмиев, Мудофаа ишлари вазирлиги ходими, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Марат Ҳакимов учинчи ўринни эгалладилар.

Қорақалпоғистонлик Мирзагул Сапаева, «Ўзбекнаво» хонандаси Исроил Саидумаров, сурхондарёлик Нигора Лутфуллаева танловнинг рағбатлантирувчи дипломлари билан, Дилноза Исмияминова, Акмал Рўзиқулов, Акбаржон Сапаев, Аҳад Тўлаганов, Гулзода Худойназарова, Мунаввар Чаварова ва Қашқадарё вилояти «Ўзбекрақс» бўлими хонандалари танловнинг махсус ёрлиқлари ҳамда «Амир Темур», «Наврўз», «Маҳалла», «Камолот» жамғармаларининг мукофотлари билан тақдирландилар.

Дарҳақиқат, халқ севган қўшиқларнинг умри боқийдир. Қўшиқчилигимиз анъаналари эса бардавом. «Халқлар дўстлиги» саройида кўтаринки руҳда бўлиб ўтган «Ўзбекистон — Ватаним маним» қўшиқлар танлови ғолибларининг катта концерти улуғ айём — Мустақиллик арафасида кўнгилларни қувончу ифтихорга буркади. Зеро, озод Ватанни шарафлагувчи қўшиқлар кўнгилларда она диёр, азиз Ватанимиз каби қадр топиб эъзозланажак.

Г.УМАРОВА

МАЪРИФАТНИНГ ЎЗАГИ

Адабиёт ва дин инсон маънавий камолотини таъминловчи омиллардандир. Сўз, ижод ва эътиқод бирлиги буюк маънавиятга асос бўлган.

Адабиёт ва дин бирлиги юртимизда буюк маданий юксалишларнинг омили бўлган. Оврупода уни «Шарқ Ренессанси» деб аташган...

Мустабид тузум даврида истилочилар халқ маънавиятидаги ана шу бирликка рахна солишга, шу йўл билан юртимизни абадий қулликка гирифтор этишга интилдилар.

Худога минг қатла шукурлар бўлсинки, бундай зуғумлар ўтди-кетди...

Мустақиллик йиллари диний-маърифий мавзуда яхши асарлар яратилди. Абдулла Ориповнинг «Ҳаж дафтари», Асқар Маҳкамнинг «Ҳақ» китоблари, Сирожиддин Саййид, Эшқобил Шукур, Абдували Қутбиддиновнинг диний-маърифий мавзудаги шеърлари ўқувчиларнинг дил мулкига айланди.

Қуръони карим ва Имом Бухорий ҳадисларининг ўзбек тилига таржима қилиниб, нашр этилиши маънавий ҳаётимизда катта ҳодиса бўлди...

Тошкент шаҳрининг «Янгиобод» маҳалла гузарида бўлиб ўтган давра суҳбати «Адабиёт ва дин: тинчлик ва барқарорлик хизматида» мавзуига бағишланди. Унда давлат ва жамоат арбоблари, адиблар, уламолар, санъаткорлар ва маҳалла оқсоқоллари қатнашдилар.

Сўзга чиққанлар адабиёт ва дин инсонларни камолотга етакловчи омил эканлиги, диний мавзуларнинг бадиий адабиётдаги талқинлари, Алишер Навоий ижодиёти ва дин, ёшларга мустақиллик моҳиятини англатишда дин ва адабиётнинг ўрни, юртимиз барқарорлигини таъминлаш ва турли таҳдидларга қарши курашда бадиий адабиётнинг амалий аҳамияти ҳақида фикрлашдилар.

Мамлакатимизнинг жанубий ҳудудларида рўй бера-ётган террорчилик ҳаракатларини содир этувчилар орасида юртимизнинг собиқ фуқаролари, элимизнинг оқпадар фарзандлари ҳам борлиги маълум. Эртага орамиздан яна шундай гумроҳлар чиқмаслиги учун нима қилмоқ керак? Адабиёт, санъат ва дин аҳлларининг бу борадаги вазифалари, бурч ва масъулиятлари нимадан иборат? Давра суҳбатида ана шу масалалар алоҳида муҳокама этилди.

Жаҳолатга қарши курашнинг йўли ва усули бизга аён. Юртбошимиз таъкидлаганларидек, жаҳолатга қарши фақат маърифат билан курашмоқ керак. Бу курашда ғалаба қозонмоқ учун эса, адабиёт, санъат ва дин аҳллари бирлашмоқлари зарур. Чунки маърифатнинг ўзаги — адабиёт, санъат ва диндан иборат. Бу — тинчлик ва барқарорликни таъминлашнинг, халқни маънавий камолотга етаклашнинг ягона йўлидир.

Рустам МУСУРМОН

ИСТИҚЛОЛ, САДАҒАНГ КЕТАЙ, ИСТИҚЛОЛ!

Эркин ВОҲИДОВ

ЎЛКА

Боғларингни сайр этганимда
Сен бор эдинг қалбда, Ватаним.
Боғ ҳуснига шеър битганимда
Уни дастлаб сенга атадим.

Минглаб тилда мадҳингни сўзлар
Бунда ўсган ҳар битта дарахт.
Нур эмади миллионлаб кўзлар
Кўкдан сенинг ҳуснингга қараб.

Жилмаяди ўзида йўқ шод
Янги ой ҳам кетмай қошингдан.
Этак-этак олиб коинот
Юлдузларни сочар бошингдан...

Муҳаббат ТЎХТАШЕВА

САМАРҚАНД

Самарқанд —
Онамнинг кўзида офтобим,
Онамнинг кўксида меҳробим,
Боламдай суюкли суҳробим.
Самарқанд —
Минорлар — ҳайбати меҳрнинг,
Хаёллар — ҳайрати сеҳрнинг,
Салтанат — шавкати бир элнинг.
Самарқанд —
Қаҳкашон — юлдузлар жадвали,
Кўрагон ақлидай долғали,
Энг дилбар қўшиқсан дилдаги.
Самарқанд —
Ёғийлар талаган тўзимсан,
Темурнинг чақнаган кўзисан,
Бибихон онамнинг ўзисан.
Самарқанд —
Регистон — шарҳидир ақлнинг,
Кўксарой маҳридир нақлнинг,
Энг буюк эҳсони тақдирнинг.
Самарқанд —
Темурбек музаффар — осойиш,
Дилкушо боғларинг — оройиш,
Ватанга истиқлол кушойиш!
Самарқанд!

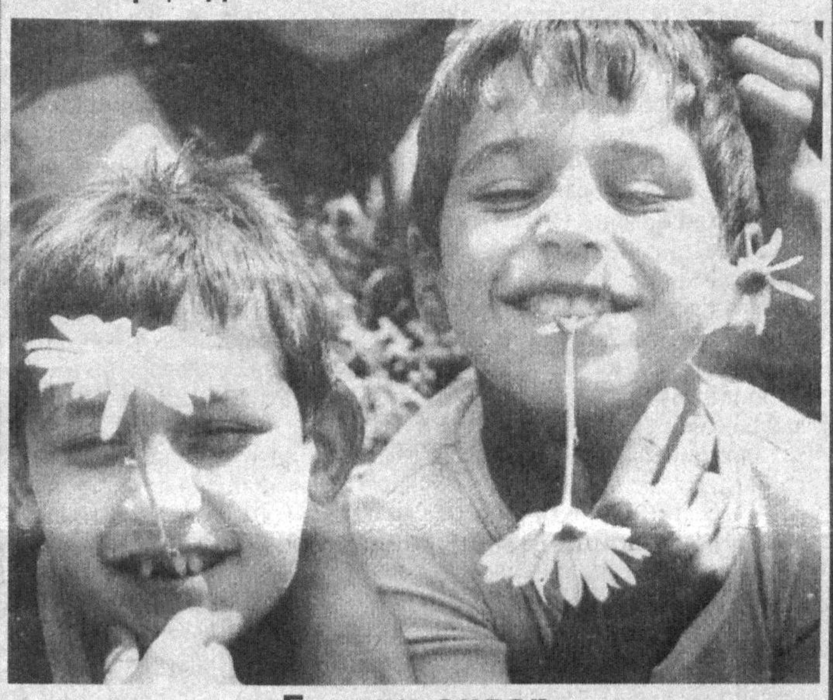

Бахтли онлар

Саъдулла ҲАКИМ

ВАТАНГА МАНСУБЛИК

Баногоҳ чўққидан
қуласа бир тош —
тоғ пойига тушар, тоғни тарк этмас.
Эт билан тирноқдек
бир жону бир тан,
Ватандан яралган Ватандан кетмас.

Қуёшга интилган Ҳавойи буғлар
баланд парвозларни қилса ҳам ҳавас,
бир кун қайтиб келар
йўкириб-йиғлаб —
Ватандан яралган Ватандан кетмас.

Шашмақом —
минг йиллик наво муаттар,
очсам кўкайимни, янграр қадим сас.

Авлодлар туғилар,
аждодлар ўтар,
Ватандан яралган Ватандан кетмас.

Улуғлар юксалар
ер остида ҳам,
ҳайкал бўлиб ўсар, эли унутмас.
Шаҳидлар боғидан
куйлаб ўтаман:
Ватандан яралган Ватандан кетмас.

Тошдан учган учқун
йилт этиб ўчар,
ўчган чўғ қайта ўз ҳолига келмас.
Чопонинг силкисанг
ғубори кўчар,
Ватандан тўкилган Ватандан эмас!

Шарофат БОТИРОВА

Ҳой ғаним, қўлингда тутганинг тошми?
Нишонга олганинг юракми, бошми?
Сўндириб бўлурми нурни,қуёшни?
Кўзинг оч, қуёшдек Ватан бор, Ватан!

Қаҳрингни тоғларнинг бағрига жойла,
Оллоҳдан ўзингга инсофлар сўра,
Илондек заҳрингни сочгандан кўра,
Иқрор бўл, енгилмас Ватан бор, Ватан!

Камалак рангини ол, туҳфа қилай,
Гўдакнинг тилида кел, суҳбат қилай,
Не десанг барини қўш-қўллаб берай,
Ватанни бермайман! Ватанни бермайман!

Шеър сеҳри

Зиёда ҒАЙБУЛЛАЕВА

ҚАҲРАМОНЛАР КЕРАК ВАТАНГА!

Ёзиб ёмон иллатлар сирин,
Аста титроқ киради тангa.
Хоксор, далли, кўрқоқлар эмас,
Қаҳрамонлар керак Ватанга!

Тирилган шон, уммон, қасирға,
Тўкис, қайғу туманларидан —
Излаб қалбга яқин саодат,
Топинаман оқ тонгларимга.

Ёввойи, кўрс одамлар тўпи
Фикридаги яланғоч шуур —
Гирдоб сари элтиб инсонни,
Йўқотади боғларимдан нур.

Достон тилин англамас диллар
Орзусида кашф этилмас гул.
Гўрўғлию Амир Темурни
Кутиб орзиқади ҳар кўнгил.

Сўз қудрати ошар ҳар куни,
Тирилади Жуман бахшилар.
Ривоятлар тинглар болалар,
Эзгуликка бошлар яхшилар.

Навоийнинг ғазалларида
Улуғланган орзу гул очиб.
Фикратимда буюклашадир
Не даҳони кўрган бу очун.

Билимгоҳлар бағрида ошар
Гул ҳаётнинг нур — чароғлари.
Куй тинглайман мозийдан гоҳо,
Баландлашар Оқтов тоғлари.

Гўзал юртнинг водийларидан
Йўқолади сароб уйқуси.
Мустақил бахт қадамларидан
Жўшиб кетар шодлик туйғуси!
Ватан, қандай сулув тонгларинг,
Баҳодирлар туғилган онда!

Ислом ҲАМРО

ЎҒЛИМГА

Манови гул, манови япроқ,
Манови тош, манови тупроқ,
Кўзларингни очгин каттароқ,
Тилсиз дема, топтама болам —
Ватан асли ердан бошланар!

Манови қир, манови тоғлар,
Манови чўл, манови боғлар,
Манов булбул, ҳаттоки зоғлар,
Тилсиз дема, топтама болам —
Ватан асли шундан бошланар!

Манов замин, манови осмон,
Манов тарих — қайғули достон,
Боболаринг берган бунда жон,
Тилсиз дема, топтама болам —
Ватан ўшал кундан бошланар!

Манов минор, бу оғочлар дор,
Манов зиндон, тилсиз қасоскор,
Бунда Ҳурлик кўмилган минг бор,
Тилсиз дема, топтама болам —
Ватан ўшал тундан бошланар!

Манов ўтмиш — кўзи ўйилган,
Мен Халқ деган, қўйдай
сўйилган,
Бунда бобонг Ҳурлик қўйилган,
Тилсиз дема, топтама болам —
Ватан ўшал мендан бошланар!

Манов кеча — тили боғлиқ, лол,
Манов бугун — Мағрур Истиқлол,
Сеникидир порлоқ истиқбол,
Қадрига ет, кўзларингга сурт,
Ватан энди сендан бошланар,
Ҳурлик деган кундан бошланар!

Адабиёт Оламлари

Баҳс

Адабиёт газетасида давом этаётган ўзбек насрининг бугуни ва истиқболи ҳақидаги қизғин баҳс замонавий адабиётимиздаги изланишлар, бадиий кашфиётларга элтадиган янги йўлларни топишга интилишлар жараёнининг ҳосиласидир. Ушбу баҳс жамиятда Катта Адабиётга эҳтиёж ва чанқоқлик тобора кучайиб бораётганини тасдиқлади. Улуғбек Ҳамдамов баҳс бошланишидан илгарироқ эълон қилинган («ЎзАС», 29-сон) «Миллий юксалиш ва адабиёт» мақоласида «Сир эмаски, кўпдан буён биз Катта Адабиётни, Катта Бадииятни соғинганмиз», деб ёзади ва ҳозирги жамиятимизда «Катта Адабиёт ундириб олса бўладиган уруғ» мавжудлигини таъкидлайди. Баҳс иштирокчиси Исажон Султон «Ҳозирги ҳаракатни кўриб турибмиз. Илк баҳорда бўрта бошлаган куртакка ўхшайди», дейди ва бу куртаклар очилиб-гуллаб, қудратли ва мағрур Адабиёт пайдо бўлишига ишонч билдиради. Бундан кўринадики, мунаққидлар ва ёзувчилар, қўйингки, адабий жамоатчиликнинг аксарияти адабиётимиз бугунги кунда эришаётган ютуқларга яқин келажакда яратилиши мумкин бўлган Катта Адабиётнинг «уруғи» ёки «куртаклари» сифатида қарамоқдалар. Шундай экан, ҳар қандай жамиятда Катта Адабиёт қай тарзда вужудга келиши мумкин, бунинг учун қандай шарт-шароитлар зарурлиги ҳақида мулоҳаза юритиш фойдадан холи бўлмаса керак. Масалани тўла қамраб олишни даъво қилмасдан, бу хусусдаги баъзи фикрларимизни баён қилмоқдамиз.

Ўрта асрларда Шарқ адабиёти мисли кўрилмаган юксак чўққиларга кўтарилди. Диққатга сазовор томони шундаки, мусулмон Шарқида бир қатор мамлакатларни ўз ичига олган умумий бир адабиёт олами барпо бўлган эди. Низомий Озарбойжонда, Жалолиддин Румий Туркияда, Саъдий Эронда, Хусрав Деҳлавий Ҳиндистонда, Навоий Хуросонда, Фузулий Ироқда яшаб ижод қилишган бўлса-да, улар ўз асарларини фақат ўзлари яшаётган мамлакат аҳолиси учун эмас, балки Хитойдан Румгача, Волгадан Ганг дарёсигача чўзилган бепоён ўлкалар аҳолиси учун яратишаётганини яхши билишган. Уларнинг асарлари ҳаёт эканликларидаёқ бир мамлакат доирасидан чиқиб, жаҳон кеза бошлаган, қарийб бутун мусулмон оламида севиб ўқилган. Муаллиф қаерда туғилганию асарини қаерда ёзганининг унчалик аҳамияти бўлмаган. Шуниси борки, ижод майдонига қадам қўйган ёш адиблар ана шу улкан адабиёт оламидаги ютуқлардан яхши хабардор бўлиб, унинг энг сара асарларини дилларига жо қилишлари жоиз бўлган. Акс ҳолда, янги бадиий кашфиётлар қилиб, катта ижодий муваффақият қозониш имкони йўқ эди. Бу фактни бир мисол сифатида қараб, умумжаҳон маданияти тарихига назар ташласак, турли даврларда турли минтақаларда ўзига хос адабиёт оламлари мавжуд бўлганини кўриш мумкин. Бундай адабиёт оламлари кўпинча бир эмас, балки бир неча мамлакатни ўз ичига олиб, умумий китобхонлар жамоасига эга бўлади. XX асрда Лотин Америкаси ва араб дунёси мамлакатларида ҳам кучли адабиёт оламлари шаклланди, дейиш мумкин. Ғарбий Европада эса яхлит адабиёт олами қарийб икки асрдан буён мавжуддир. Ушбу минтақа мамлакатларидаги йирик ёзувчилар асарлари тез оммалашади ва бирданига бир неча мамлакатда нашр қилинади. Умумевропа китобхонлари эътирофини қозонган инглиз ёки француз ёзувчисининг янги китоби Германия ёки Италияда китобхонларни узоқ куттирмай, тезда таржима қилиб босилаверади. Ғарбий Европа мамлакатларида кўпроқ Ғарбий Европа адабиёт оламига мансуб ёзувчилар асарлари ўқилади. Замонавий Шарқ адабиёти намуналари нисбатан анча кам нашр қилинади. Бу ҳол Шарқ адабиётини менсимасликдан эмас, асло. Европанинг Гёте каби улуғ даҳолари ҳам Шарқ маданияти олдида таъзим қилишгани маълум. Аммо шу нарса ҳақиқатки, Ғарб китобхонининг маънавий эҳтиёжларини Ғарб адибларининг асарлари кўпроқ қондира олади. Азалдан шундай бўлиб келган. Ахир, ҳеч қачон Лайли ва Мажнун, Фарҳод ва Ширин достонлари Ғарбда шарқдагичалик ёки Ромео ва Жулетта, Тристан ва Изолда қиссалари Шарқда ғарбдагичалик машҳур бўлмаган-ку!

XIX аср охирлари ва XX аср бошларида туркий дунёда ўзига хос адабиёт олами шакллана бошлаган эди. Туркия, Озарбойжон, Туркистон, Қирим, Татаристонда яратилган янги асарлар қатор туркий халқлар орасига тез ёйилар ва аслиятда ўқиларди. XX аср бошида юз берган машъум сиёсий воқеалар бу адабиёт оламини ибтидосида парчалаб ташлади, аммо қисман бўлса-да, у ўз меваларини беришга улгурди.

Собиқ шўролар иттифоқида ҳам ўз адабиёт олами бор эди. Албатта, тоталитар тузум сиёсатига хос бўлган қатағонлар ва мафкуравий зўравонлик адабиёт равнақига катта зиён етказди. Шунга қарамай, ўнлаб халқлар яшайдиган кенг бир ҳудуддан умумий адабиёт олами пайдо бўлгани, турли халқларга мансуб йирик адиблар асарларининг рус ва бошқа тилларга таржима қилиниши туфайли адабий янгиликлар мамлакат бўйлаб тез ёйиларди. Истеъдодли маҳаллий адиблар учун умумиттифоқ миқёсида танилиш имконияти бор эди. Булар озми-кўпми ўзининг ижобий самараларини кўрсатганидан кўз юмиб бўлмайди.

Мустақиллик даври миллий адабиётимиз равнақи учун ғоят улкан, ҳаттоки Алишер Навоий давридан бери кўрилмаган мислсиз имкониятлар ато этиши шубҳасиздир. Асосий масала бизнинг бу имкониятлардан фойдаланиш учун нечоғли лаёқатимиз борлигида бўлса керак. Бир мамлакат ҳудудида иҳоталаниб Катта Адабиёт яратиш даргумондир. Назаримда, ўзбек адабиёти бир қатор мамлакатларни қамраб олган фаол адабиёт оламига дахлдор бўлса, бу оламдан ўзи кўп нарсалар олса ва унга кўп нарсалар берса, шунда унинг равнақи тезлашиб, биз истаган юксакликлар сари кўтарила бошлайди. Янги асрда Марказий Осиё минтақасида (балки янада кенгроқ ҳудудда) навқирон адабий олам вужудга келиши мумкин. Бу борада илк интилишлар юзага чиқмоқда. Марказий Осиё халқлари маданияти Ассамблеясининг фаолият кўрсатаётгани, унинг нашрида қардош халқлар адабиётидан намуналар берилаётгани, «Жаҳон адабиёти» журналида қўшни халқлар адабиёти учун салмоқли ўрин ажратилаётгани шулар жумласидандир. Аммо булар ҳали жуда кам. Минтақада яхлит адабиёт олами бунёд этилмоғи учун биз Қозоғистон, Туркманистон, Тожикистоннинг етакчи адибларининг энг янги ижодий ютуқларидан ўз ёзувчиларимиз асарлари каби имкон қадар тез ва тўлиқ баҳраманд бўлишимиз керак. Марказий Осиё халқлари тилларини яхши эгаллаган таржимонлар етарли, асосий масала таржима ва нашр ишларини мунтазам суратда йўлга қўйишдадир.

Катта Адабиёт ўзини талабчанлик билан кузатиб борадиган кўп сонли китобхонлар бўлишини тақозо этади. Сўнгги йилларда китобхонлик анча пасайиб кетгани сир эмас. Бозор иқтисоди шароитида халқимиз севиб ўқийдиган асарларни оммавий тарзда нашр қилиш йўли билангина катта китобхонлар жамоасини вужудга келтириш мумкин. Маълумки, XX аср ўзбек адабиётида яратилган бир қатор сара асарларни ўз ичига олган «XX аср ўзбек романи» серияси нашр этилди. Бу хайрли тадбир XX аср турк, араб, ҳинди, қозоқ, эрон, туркман, тожик, урду романлари тарзида давом эттирилса, катта муваффақият қозониши тайиндир. Чунки Шарқ адиблари асарлари ўзбек китобхонлари руҳияти, дунёқараши ва қизиқишларига кўпроқ мос келади. Масалан, ўзбек тилида «XX аср француз романи» ва «XX аср ҳинд романи» сериялари нашр этилса, улардан қайси бири кўпроқ тарқалиши ва иқтисодий жиҳатдан ҳам ўзини оқлаши ҳар кимга аёндир. Бу ерда гап оммавий китобхонлик ҳақида бораётганини таъкидлаб ўтамиз. Европа ва Американинг замонавий адабиётига ўзбек китобхонларининг муайян қисмида, жумладан, ушбу сатрлар муаллифида ҳам кучли қизиқиш ва эҳтиёж бор. Мазкур қитъалар адибларининг сара асарлари ўзбек тилида нашр этилиши маънавий ҳаётимиздаги муҳим ижобий ҳодисалардир, албатта. Оммавий китобхонлик ва бунга чамбарчас боғлиқ бўлган китоб нашри ва савдосини эса, бутун мамлакат аҳолисининг қизиқишлари ва маънавий эҳтиёжларини ҳамда бозор иқтисодиётининг шарт-шароитларини ҳисобга олган ҳолдагина кенгайтириш мумкин ва зарур, деб ўйлаймиз. Чунки, адабий асарлар аксарият ҳолларда тор доира учун эмас, балки кенг халқ оммаси учун яратилади.

Ғулом КАРИМ

ИМКОНИЯТЛАР САМАРАСИ

(Боши 1-бетда.)

тифанамо ҳангомалар ва гап-сўзлар тарқалган эдики, бу ўринда улар ҳақида гапни чувалаштириб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Демак, Президент ташаббуси билан амалга ошган бу тадбир илмимизни жаҳон меъёрлари билан бараварлаштириш ниятида қилинди, деб ҳисоблаш керак. Шу сингари баъзи ислоҳотлар ўқув юртларида ҳам амалга оширилаётгани қувончли ҳолдир.

Илм-маърифат, адабиёт ва санъат, умуман, маданият соҳасидаги янгиланишлар фақат шулардангина иборат эмас. Мунаққид, бадиий ижодга алоқадор одам сифатида бадиият соҳасида рўй бераётган баъзи янгиликлар ҳақида фикр билдиришни истардим.

Истиқлол ижодкорга эркинлик берди. «Комманифест», КПСС устави қоидалари асосида ясалган қолиплар синди. Уни ёзиш керак, буни ёзиш мумкин эмас деган талаб-таъқиқлардан ижодкор халос бўлди. Хуллас, истиқлол тоталитар тузум занжирларини парчалаб ташлади. Илгари йўл қўйилмаган янги услубларда, турли шаклларда асарлар ёзила бошланди. Бадиий ижод тарихга сохта қарашлардан қутулиб, асл ҳақиқат томон юз бурди. Шўролар даврида номларини ҳам тилга олиш сиёсий хато, партиявийликка ёт ҳисобланган, аслида халқимизнинг фахри, ғурури бўлган султону саркардалар, авлиёю алломаларнинг образлари адабиётимиз ва санъатимиз асарларида қад ростлай бошлади. Бунинг аҳамияти катта. Бу ҳол, Президентимиз таъкидлаганидек, халқимизнинг ўзлигини англаши, қаддини тиклашида ғоят муҳим омилдир. Шу ўринда ўзимнинг илмий ва ижодий изланишларим ҳақида ҳам икки оғиз тўхталиб ўтсам.

1998 йили учта китобим нашрдан чиқди. Шулардан бири «Дағиш» деб аталади. Бу китобда мен Хоразмнинг олис бурчакларидан бирида кечган, йигирманчи-ўттизинчи йиллар ҳаётига тегишли воқеаларни тилга олдим. Ҳозир ўйлаб кўрсам, бу китоб 20 йил бурун нашр қилинганда қўлимга кишан солиниши турган гап эди. Асарда мен ўша давр ҳақиқатига, одамнинг қадрсизланишига, «ёт унсур», «эскилик тарафдори», «муштумзўр», «халқ душмани» деган таъналар билан қишлоқ халқининг доно, энг ишбилармон, деҳқончилик тилини яхши тушунадиган, озгина ердан ҳам мўл ҳосил олишнинг уддасидан чиқадиган ҳақиқий деҳқон — Обид кетмонлар таҳқирланиб, қўлидаги ер-сувдан имкондаги ҳосилнинг ярмини ҳам ололмайдиган ялқов, ишёқмас кимсаларнинг эъзозланиб, қишлоқ ҳаётининг издан чиқиб бориши жараёнини кўрсатишга баҳоли қудрат ҳаракат қилдим. Батрак ер-сув эгаси бўлсин, батрак бошлиқ бўлсин, батрак раис бўлсин деган дағдағалар бўларди ўша даврларда. Яна такрор айтаман, бундай қарашларнинг шўролар даврида адабий асар руҳига сингдирилиши мутлақо мумкин эмас эди.

Бошқа бир китобим — уруш эсдаликлари — «Алам» ҳам ўша йили эълон қилинди. Тўғрисини айтсам, урушдаги ҳаётим ҳақида 1990 йили «Тепки босилди...» номида китобим чиққан эди. Мустақиллик даврига келиб китобда уруш ҳақидаги асл ҳақиқат чала тасвирланганини, бу катта урушда ўзбек халқининг камситилгани, улар жасоратининг назар-писанд қилинмаганлигини англадим. Шу ҳақиқатни аниқроқ ва очиқроқ айтиш мақсадида китобни тамоман қайта ёзишга тўғри келди. Китобни «Алам» деб атаб, катта уруш ҳақида ўзим билган, ўзим гувоҳи бўлган ҳақиқатларни айтиб, асарни нашр эттирганимдан кейингина кўнглим тинчигандек бўлди. Бироқ!..

Бугун республикамизнинг уер-буерларида, Мустақил давлатлар ҳамдўстлигининг бошқа жойларида қон тўкилаётгани тўғрисидаги хабарларни эшитиб, улар ҳақида ўқиб, ич-ичимдан зил кетаман. Тўрт йиллик уруш кулфатлари, Ленинград атрофидаги Синявино ботқоқларига бағир бериб, снайперлик қилган кунларим кўз олдимга келаверади. Бир гуруҳ ҳали онги тиниқмаган, ҳаётнинг аччиқ-чучугини етарли тотиб кўрмаган ёшларнинг сохта ташвиқотларга учиб, бузуқ ғояларга эргашиб қўлида қурол билан ўз биродарларининг кўксини нишонга олаётган экстремистлар ҳаракати ғазабимни қўзғайди ва ўйлаб кетаман: улар мен кўрган урушнинг лоақал бир лаҳзасини бошларидан ўтказган бўлсалар эди, балки, қўлларига қурол олмасмидилар, алдовларга учмасмидилар...

Учинчи китоб — «Дийдорнома» деб аталади. Бу асарда мен давримизнинг бир қанча атоқли олиму фузалолари, давлат арбоблари билан кечган мулоқотларим, ҳамкорликларим борасидаги ўз ўйларимни қаламга олдим. Айтишим керакки, бу китобни ҳам шўролар даврида нашриётларга яқинлаштириш мумкин эмасди. Ахир, Ойбек, Абдулла Қаҳҳорнинг бошларига тушган, ўзим гувоҳи бўлган воқеалар ифодасини партиянинг уставига тўғрилаб бўлармиди? Ёки жаҳонга машҳур Ҳабиб Абдуллаевнинг нурли қиёфасини тасвирлашнинг имкони бормиди? Бундан ташқари, Иброҳим Мўминов, Воҳид Абдуллаевларнинг илмий қисматлари ҳақида ҳақиқатни айта олармидик?..

Бу фикрлар билан танишган газетхон дўстим: «Сиз мунаққидсиз-ку, наҳотки, ўз касбингизни ташлаб қўйган бўлсангиз», деб ажабланиши мумкин. Мен «Йўқ», деб жавоб бераман. Яқинда «Абдулла Орипов»(Сувон Мели билан ҳаммуаллифликда) монографиясини эълон қилдим. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги мутасаддилигида «Бадииятдан 12 сабоқ» номли китоб нашрга тушаётир. Китобда мен ўзимнинг қарийб 50 йиллик адабиётшунослик соҳасидаги тажрибамни умумлаштирганман. Бундан ташқари, «Ўзбек романи» номли қўлёзмам тайёр турибди. Ҳар иккала қўлёзма ҳам Мустақиллик берган имкониятлар самарасидир. Чунки шу тарзда кўпйиллик адабий воқеалар ва шахсий тажрибаларни умумлаштириш тоталитар мафкура даврида мутлақо мумкин бўлмасди...

Суҳбатдош: М.САЪДИЙ

«Ўзбекфилм» очиқ турдаги акциядорлик жамияти жамоаси киностудия директори Юсуф Розиқовга бувиси

Зебинисо ая ИСМАТОВА

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Абу Мансур Мотуридийнинг 1130 йиллиги олдидан

ЭЪТИҚОД ҚАЛЪАСИНИНГ ПОСБОНИ

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим.

Биз ўзбеклар имонда мустаҳкам, эътиқодда холис халмиз. Мусулмончилик ибодатларини мукаммал ва гўзал адо этиш ҳамма вақт самимий эътироф этиб келинади. Халқимизнинг одоб-ахлоқ, ширин муомаласи, юриш-туришда самимийлиги, олди-сотди, ва умуман, турмушдаги ҳалоллиги ҳамма жойда маълумдир. Шубҳа йўқки, ўзбек халқининг яхши инсонларга хос бўлган фазилатлар касб этишида ислом дини ва унинг ақидалари катта аҳамиятга моликдир. Чунки исломнинг асослари — Қуръони карим ва Суннати набавия буюк Аллоҳ томонидан юборилган, инсонларнинг маънавий тарбияси кучайишига хизмат қиладиган дастур ул-амалдир. Бу муқаддас асослардан илҳомланиб, уларни шарҳлаб, дин асослари амрлари ва қоидалари тўғрисида кўп китоблар ёзилган. Уларнинг муаллифлари мусулмон дунёси халқларидан етишиб чиққан олимлардир. Бироқ асримизнинг бошларидан ҳозиргача ўтган йилларда диний таълим ва тарбия тўхтатиб қўйилди, диний китоблар чоп этилмади. Халқимиз маънавий жиҳатдан заифлашди. Оқибатда араб, форс тилларида ёзилган диний ва бошқа китобларни ўқиш-ўрганиш қийинлашди. Диний саводсизлик, ота-боболарнинг эътиқодларидан бехабарлик, асосан ёшларни турли диний-сиёсий оқимларнинг енгил ўлжасига айлантирди. Ҳолбуки, илгари ҳам диёримизга турли оқимлар ўзларининг бузуқ ғоялари билан келиб туришган. Аммо аҳолининг энг зарур диний билимларга эга эканлиги, уламолар эса, мазкур оқимларнинг ғояларига қарши ўз вақтида зарба бериб туришлари давлатни ва халқни экстремизм балосидан сақлаб қоларди.

Ўзбек халқи орасида шуҳрат топган Сўфи Оллоёрнинг «Сабот ул-ожизин» китобида бундай оқимларнинг зарарли экани, улардан йироқ бўлмоқ зарурлиги айтилади:

Шарорат аҳлининг пайванди бўлма,
Ҳаво бирла ҳаваснинг банди бўлма.

Бу байтнинг маъносини Тожуддин «Рисолаи азиза» асарида шундай шарҳлайди: «Бандачилик дегани аҳли суннат вал-жамоат эътиқодини берк (маҳкам) тутиб, улар нимани эътиқод қилсалар, ўша эътиқодда бўлмоқликдир. Бизларнинг ўз мазҳабимизга хилоф қилувчилар эътиқодидан йироқ бўлмоқ лозимдир. Булар равофиз, шиъа, даҳрийя ва ваҳҳобийя кабилардир».

Ўз даврида Самарқанддан чиққан улуғ калом илми соҳиби Абу Мансур Мотуридий ҳазратларининг бу соҳадаги хизмати беқиёсдир. У киши халқ орасида пайдо бўлган турли оқим ва ақидапарастларга қарши соф ислом ақидасини ҳимоя қилиб, Имом Аъзам мазҳаблари бўйича тузилган ақидани мусулмонлар орасида ёйган олимдир.

МОТУРИДИЙНИНГ ТАРЖИМАИ ҲОЛЛАРИ

Мотуридийнинг тўлиқ исм-шарифлари — Муҳаммад ибн Маҳмуд ал-Мотуридий ас-Самарқандийдир.

Мотурид Самарқанд яқинидаги қишлоқлардан бирининг номи бўлиб, у ҳозир халқ тилида бузилган шаклда «Матрит» деб аталади. Аслида эса, манбаъларда айтилишича, қишлоқнинг номи арабча «Мо турид?» сўзидан олинган. Маъноси «Нима демоқчисан?» деганидир. Айтишларича, Шайх Абу Мансур калом илмига ружу қилган пайтларида шогирдлари кўпайиб кетган ва улар ўзаро баҳслашганларида бир-бирларига араб тилида кўпинча «Мо турид» деб мурожаат этганлар. Шу сўз кўпчиликнинг қулоғига тез-тез чалинавергач, Шайх шогирдларини мотуридийлар, қишлоқ номини эса «Мотурид» деб атай бошлаганлар (Зарнужий, «Таълим ал-Мутааллим»).

НАСАБЛАРИ

Насаблари — Пайғамбаримиз Муҳаммад (с. а. в.) Маккаи мукаррамадан Мадинаи мунавварага ҳижрат қилганларида ўз уйидан жой берган машҳур саҳобий — Абу Айюб Холид ибн Зайд ибн Кулайб ал-Ансорий ҳазратларига бориб етади, деб нақл этадилар. Бу нисбатни баъзи муаррихлар рад қилганлар.

Туғилган йиллари ҳақида тарихий манбаъларда қатъий маълумот йўқ, лекин тақрибий ёки тахминий саналар берилган. Масалан, унинг аббосий халифалардан Мутаваккил (232 — 247 ҳижрий) даврида яшаганликлари аниқ. Яна, Муҳаммад ибн Муқотил ар-Розий (вафоти 248 ҳижрий) ва Наср ибн Яҳё ал-Балхий (вафоти 268 ҳижрий) каби устозлардан сабоқ олганликларини назарда тутилса, Шайхнинг туғилган йилини 238 ҳижрий деб тахмин қилиш мумкин.

Лекин бошқа бир манбаъда, аниқроғи, «Ислом» қомусида туғилган йиллари 870 мелодий йил, деб кўрсатилган. Шунга асосан 2000 йили таваллудларининг 1130 йиллиги нишонланаётир. Бу ҳисобга кўра, Шайх таваллудлари 257 ҳижрий йилга тўғри келади..

Вафоти саналари тўғрисидаги маълумотларнинг энг ишончлиси 333 ҳижрий йил ҳисобланади. Бу мелодий сана бўйича 944 йилга тўғри келади.

Мотуридия уламоларининг энг машҳурларидан Абу Муин ан-Насафий (438 — 508 ҳижрий/ 942 — 1114 мелодий) «Табсират ул-адилла» китобида шундай ёзадилар: «Абу Мансур Мотуридий вафот этганларида яқин шогирдларидан бири Абулқосим ал-Ҳаким унинг қабр тошига қуйидаги битикни ёздирган экан: «Бу қабр нафаслари миқдоридаги илмларни ўзида жам этган, бор кучини у илмларни тарқатиш ва ўргатиш билан тугатган, бас, шунинг учун диний асарлари мақтовга сазовор бўлган ва ўз умридан серҳосил меваларни олишга эришган зотнинг қабридир».

Шайх Абу Мансур Мотуридийнинг қабри Самарқанд шаҳрининг Чокардиза қабристонида эканлиги ишончли манбаълар ва илмий тадқиқотлар асосида ўз тасдиқини топди. Шунга биноан, 2000 йилнинг май ойида Ўзбекистон мусулмонлари идораси томонидан бу хусусда махсус фатво чиқарилди.

ИЛМИЙ УНВОНЛАРИ

Имом ул-ҳудо (Ҳидоятга элтувчи имом);
Қудвату аҳлис-сунна (Аҳли суннат пешвоси);
Мусаҳҳиҳу ақоид ил-муслимин (Мусулмонлар ақоидини ислоҳ этувчиси);
Имом ул-мутакаллимин (Калом илми эгаларининг имоми);
Рабибу аҳлис-сунна (Аҳли сунна вал-жамоа тарбиясини олган);
Ал-имом аз-зоҳид (Дунёни тарк этган имом);
Аш-шайх ал-имом ва ҳоказо.

УСТОЗЛАРИ(ШАЙХЛАРИ)

Шайх Абу Мансур Мотуридийнинг устозлари ёки шайхлари Имом Аъзам Абу Ҳанифа — Нўъмон ибн Собитнинг шогирдлари ёки шогирдларининг шогирдлари бўлганлар. Улардан баъзиларини эслатиб ўтамиз:

1. Абу Наср ал-Иёзий (Аҳмад ибн Аббос). Бу зот Абу Бакр Аҳмад ибн Исҳоқ ал-Жузжонийдан таълим олганлар. Шайх Абу Мансур ҳам фиқҳ дарсида Абу Насрга шерик бўлиб ал-Жузжонийда ўқиганлар. Ал-Иёзий сомонийлар даврида дор ул-ҳарбда асир ҳолида турк диёрида шаҳид бўлганлар.

2. Муҳаммад ибн Муқотил ар-Розий. Рай шаҳрининг қозиси бўлган бу зот Абу Ҳанифанинг шогирди Муҳаммад ибн Ҳасан аш-Шайбонийда ўқиганлар. Машҳур муҳаддис саҳобий Вакеъ ва бошқалардан ҳадис ривоят қилганлар. Имом Бухорий ҳам ундан ҳадис тинглаганлар. Ҳаким Термизий ҳам у зотдан ҳадис ривоят қилганлар. Вафотлари тўғрисида 248 ҳижрий ва 242 ҳижрий каби саналар кўрсатилган.

3. Абу Бакр Аҳмад ибн Исҳоқ ал-Жузжоний. Бобосининг исми Субҳ ёки Субайҳ эканида муаррихлар ихтилоф қилганлар. Бу зот фиқҳ илми усуллари ва фуруълари соҳасида, турли фанларда юқори даражаларга эришганлар. «Ал-фирақ ват-тамйиз», «Тавба» ва бошқа китоблар муаллифидирлар.

Абу Бакр ал-Жузжоний ҳам Абу Ҳанифанинг йирик шогирдлари Абу Юсуф ва Муҳаммад ибн Ҳасан ҳузурида дарс тинглаган уламолардандир. Вафотлари 268 ҳижрийда.

4. Наср ибн Яҳё ал-Балхий. Бу зот ҳам мазкур шайхлар каби Абу Сулаймон ал-Жузжоний, Абу Мутеъ ал-Ҳаким Абдуллоҳ ал-Балхий ва Абу Муқотил Ҳафс ибн Муслим ас-Самарқандийдан сабоқ олган ҳанафий мактабига мансуб фиқҳ ва калом уламоларидандир.

ШОГИРДЛАРИ

Абу Мансур Мотуридий ҳазратлари ақида фанидаги сунний-ҳанафий йўналишини давом эттириб, кўп изланишлардан кейин мотуридия мактабига асос соладилар. Шу аснода кўплаб шогирдларни етиштириб чиқарганлар Қуйида улардан баъзи машҳурлари тўғрисида қисқача маълумот берамиз:

1. Абулқосим Исҳоқ ибн Муҳаммад ибн Исмоил ибн Иброҳим ибн Зайд ал-Қозий ал-Ҳаким ас-Самарқандий (вафоти 335 ҳижрий ёки 342 ҳижрий. Чокардиза қабристонига дафн этилган).

У зот Шайх Мотуридийнинг энг йирик шогирдларидан бири бўлиб, тасаввуф илмини Балх машойихларидан, фиқҳ ва калом илмини Шайх Абу Мансур ҳазратларидан олганлар. Узоқ вақт Самарқандда қозилик вазифасини ўтаганлар.

Асарларидан «Саводи аъзам», «Имон» рисоласи кабилар машҳурдир.

2. Абулҳасан Али ибн Саид ар-Рустуғфаний ас-Самарқандий. Ҳанафия фиқҳи ва усули бўйича шуҳрат қозонган. У билан устози Шайх Мотуридий ўртасида мужтаҳид хатосига оид масалада ихтилоф кечган. «Иршод ул-муҳтадий», «Аз-завоид вал-фавоид», «Ал-асилату вал-ажвиба», «Баён ус-суннати вал-жамоа» каби асарлар муаллифидир. Вафоти 350 ҳижрий/ 961 мелодий.

3. Абу Муҳаммад Абдулкарим ибн Мусо ибн Исо ал-Баздавий. Насафдан олти фарсах узоқликдаги Базда ёки Баздава қишлоғидан. Асосан фиқҳ илмида машҳур бўлган. Унинг зурриётидан йирик мотуридия уламолари дунёга келган. Масалан, Абулйуср ал-Баздавий (вафоти 493 ҳижрий/ 1100 мелодий), Абулҳасан ал-Баздавий (вафоти 482 ҳижрий/ 1089 мелодий) шулар жумласидандир. Ўзи 390 ҳижрий — 999 мелодий йили вафот этган.

4. Абу Аҳмад ибн Абу Наср Аҳмад ибн ал-Аббос ал-Иёзий. Абу Мансур ҳазратларининг устозлари Абу Наср ал-Иёзийнинг ўғли. Фиқҳ, нутқ, иффат ва тақвода беназир бўлгани ҳақида нақл қилинади.

5. Абу Абдураҳмон ибн Абуллайс ал-Бухорий. Калом ва фиқҳ илмларини Абу Мансур ҳазратларидан олган. У Абулқосим ал-Ҳаким ас-Самарқандий билан кўп вақт биргаликда таҳсили илмда бўлган.

Улар ўз устозларини жуда ҳурмат қилганлар. Айни вақтда унинг таълимотини давом эттиришганлиги туфайли мотуридийа калом мактаби вужудга келган.

Маълумки, диний илмлар жамият тараққиётида, инсонларнинг камол топиши ва улар дунёқарашларини шакллантиришда алоҳида ўрин тутади. Ал-Мотуридийнинг кўпгина асарлари туркий элатларга исломий одоб қоидалари, шариат қонунлари, маънавий-ахлоқий камолот сирларидан таълим беришга мўлжалланган.

Абу Мансур ал-Мотуридийнинг «Китоб ат-Тавҳид», «Китоб ал-мақомот», «Китоб ал-Жадал», «Таъвилот аҳли ас-сунна», «Китоб Байон ваҳим ал-муътазила», «Радд ал-усул ал-хамса», «Китоб радд авалъил ал-адилла ли-л Каъабий», «Радду Китоб ал-Каъаби фи ваъид ал-фуссақ», «Китоб радд таҳзиб ал-жадал ли-л Каъаби ал-усул», «Китоб ал-имома ли-баъзи ар-Равафиз» каби асарлари бор.

Лекин бу санаб ўтилган асарлар ҳақида тўлиқ бир тасаввур йўқдир. Чунки илк ўрта аср мутакаллимларининг кўпгина асарлари каби, унинг ҳам асарларининг аксарияти етиб келмаган. Фақатгина «Китоб ат-Тавҳид» ва «Таъвилот аҳли ас-сунна» асарлари сақланиб қолган.

Мутакаллимнинг энг муҳим асарларидан «Китоб ат-Тавҳид» 1970 йили Фатҳуллоҳ Хулайф томонидан Байрутда нашр этилган. Ҳозирда у Англиядаги қўлёзма фондларининг бирида сақланади. Ягона ҳисобланган бу нусха ҳақида кўпгина тадқиқотлар олиб борилган. Туркиялик олим Саид Ўзерворлининг ёзишича, бу асарнинг бошқа нусхалари фақатгина Ўрта Осиё ёки унга қўшни бўлган мамлакатлар қўлёзма фондларидан топилиб қолиши мумкин.

Ал-Мотуридийнинг калом борасидаги энг асосий асари «Китоб ат-Тавҳид» ҳисобланади. Манбаъларда унинг худди шу асари илк калом таълимотини ўрганишда муҳим аҳамиятга моликлиги таъкидланади. Шу сабабли у кўкларга кўтариш ёки ортиқча мақтовга муҳтож ҳам эмас. Шу тариқа, «Китоб ат-Тавҳид» бир неча сабаблар туфайли илоҳиёт борасидаги асосий манбаълар қаторига киритилади. Ал-Мотуридий таълимотининг ўрганилиши борасида «Китоб ат-Тавҳид» тадқиқот марказида туриши аниқдир.

Ал-Мотуридийнинг яна бир машҳур асари ҳисобланмиш «Таъвилот аҳли ас-сунна» («Қуръон тавили»)нинг ҳозирги кунда бир неча нусхалари дунё фондларида сақланмоқда. Ал-Мотуридийнинг бу асарни ёзишдан мақсади «Аҳл ас-сунна ва-л-жамоъа» (яъни Мовароуннаҳрдаги ҳанафийлар) таълимотига зид қарашларни рад этишдир. Аллома бунда асосан Абу Ҳанифа қарашларига суянади. Абу Мансур ал-Мотуридийнинг «Таъвилот аҳли ас- сунна» асарининг биринчи жилди 1971 йили Саййид ва Иброҳим Авадайнлар томонидан нашр этилди. Худди мана шу китоб А. А. Раҳмон томонидан 1982 йили янги қўшимчалар билан қайта нашр қилинди. Ф. Сезгин «Араб қўлёзмалари тарихи» асарида «Таъвилот аҳли ас-сунна» асарининг дунё фондидаги нусхалари ҳақида қимматли маълумотлар беради.

Ал-Мотуридий ўз мактабининг анъаналари ва илмий асарлари билан Мовароуннаҳр илоҳиёт мактабининг ривожланишига катта улуш қўшди. У яратган таълимот ислом динининг буюк ақидавий оқимларидан бири сифатида танилди ҳамда ҳанафийа таълимотининг Ўрта Осиё халқлари урф-одатларига чамбарчас боғлиқлигини ўз қарашлари орқали кўрсатиб берди.

Мотуридийа калом мактабининг ўрганилиши тарихига мурожаат қилсак, мактабнинг ривожланиши ва ҳозирги кунгача етиб келишида Ўрта Осиёдан етишиб чиққан бир қанча алломаларнинг ўрни жуда катта бўлганини кўрамиз. Мотуридийа калом мактабининг кўзга кўринган намоёндаларидан мутакаллим Абу ал-Муъин ан-Насафий (вафоти 508/1114 йил), қонуншунос, тилшунос олим Алоуддин ас-Самарқандий (вафоти тахминан 1145 йил), фақиҳ Фахр ал-Ислом Абу ал-Ҳасан ал-Паздавий (вафоти 482/1089 йил), мутакаллим Абу ал-Йусур Муҳаммад ал-Паздавий (вафоти 493/1100йил), тарихнавис, географ ва фақиҳ Нажмиддин Абу Ҳафс Умар ан-Насафий (вафоти 1142 йил) каби алломаларни айтиб ўтиш даркор. Калом мактабининг ривожига кейинги асрларда ҳам Ўрта Осиёдан етишиб чиққан кўплаб алломалар ўз ҳиссаларини қўшганлар. Улардан Саъдуддин Масъуд ибн Умар ат-Тафтазоний (вафоти 1390 йил), Хожа Муҳаммад Порсо(вафоти 1420 йил)ларни кўрсатиш мумкин.

АҲЛИ СУННАТ ЭЪТИҚОДИ

Маълумки, ақида масаласи жуда нозик масала бўлиб, бу ҳақда ҳар бир мусулмон ўзига лозим бўлган даражада илмга эга бўлиши керак. Ислом уломолари бу масалага катта эътибор берганлар ва халққа осонлик яратиб «Аҳли суннат вал жамоат» эътиқоди мазҳабини тузганлар. Юртдошимиз Абу Мансур Мотуридий таълим берган ақида айни аҳли суннат вал-жамоат ақидаси бўлиб, диёримизда машҳур бўлган ҳанафий мазҳаб соҳиблари Имом Аъзам (раҳматуллоҳи алайҳи)нинг ақида бобида тузган мазҳабларига ҳамоҳангдир. Биродарларимизга мазкур ақидадан бир оз маълумот бермоқчимиз.

Мусулмон кишига аввало «Ла илаҳа иллаллоҳу Муҳаммадур росулуллоҳ» калимасининг маъносини билиш ва уни дили билан тасдиқ этиш лозим. Буни тавҳид дейилади. Мусулмончиликнинг барча амаллари Аллоҳнинг ҳузурида ибодат деб қабул қилиниши учун тавҳид шарт. Акс ҳолда, беҳуда иш ҳисобланади. Аҳли суннат вал-жамоат уламоларининг бу ҳақдаги фикрлари шундай. Улар тавҳиднинг маъносини шундай тушунтирадилар: «Худойи таоло бор ва у ягона. Унинг бирлигига шак-шубҳа йўқ. Унинг шериги ва ўртоғи йўқ. У мутлоқ мавжуд бўлган, қойим тургувчи бир зотдир. Аллоҳнинг буйруғи бўлади ва ундан ҳеч ким қутулиб кетолмайди. Аллоҳнинг зотида собит бўлган саккиз сифати бор. Бу сифатлар унинг зоти ҳам эмас, зотидан айри ҳам эмас, яъни азалий ва абадий сифатлардир. Биринчиси — ҳаёт, иккинчиси — илм, учинчиси — қудрат, тўртинчиси — басар (кўриш), бешинчиси — самъ (эшитиш), олтинчиси — ирода, еттинчиси — калом, саккизинчиси — таквиндир.

Аллоҳнинг ҳаёти деганда, бошқа мавжудотларда бўлганидек, ибтидо ва интиҳоси бор, ҳаёти ўлчовли деб эмас, балки унинг ҳаёти азалий ва абадий, деб тушунмоғимиз керак. Бу ҳақда Қуръони каримнинг «Ҳадид» сурасида шундай дейилади: «Аввал ҳам, охир ҳам, зоҳир ҳам, ботин ҳам у (Аллоҳ)дир» (Ҳадид,3).

Яна бир ояти каримада: «Барча мавжуд нарсалар йўқ бўлади, илло Аллоҳнинг ўзи боқий қолади» (Қасос, 88).

Аллоҳнинг илми деганда, инсонлар илмидан фарқ қилувчи илм тушунилади. Чунки «илм» сўзи «билмоқ» бўлиб, инсонлар аввал бехабар бўлган нарсадан хабар топсалар, уни илм дейдилар. Аллоҳ эса, аввал ҳам, кейин ҳам, ошкора нарсани ҳам, махфий нарсани ҳам билувчидир. «Шубҳасиз, Аллоҳ еру осмонлар илми ғайбини билади» (Ҳужурот, 18).

«Аллоҳ учун еру осмондаги бирор нарса махфий эмасдир» (Иброҳим, 38).

Мазкур икки оятдан чиқадиган хулоса фалосифа мазҳаблари фикрини ботил қилади. Чунки улар Аллоҳнинг илмига нуқсон ясаб, «Аллоҳ куллиётнигина билади, аммо жузъиётни билмайди» — дейдилар.

Аллоҳнинг яна бир сифати қудратдир. Мавжуд нарсалар — жонлию жонсиз, дунёйу охиратнинг барчаси унинг қудратидан бир белгидир: «Бизнинг буйруғимиз кўз юмиб-очгунчалик лаҳзада бажарилади» (Қамар, 50).

«Аллоҳнинг амри, агар у бирор ишни хоҳласа: «Бўл!» — деб буюради, шу он содир бўлади» (Ёсин, 82).

Демак, Аллоҳ ҳеч бир нарсани жисмоний аъзолар кучи билан бажармайди. «Аллоҳ нарсаларни қўл билан яратди», «унинг қўли, кўзи бор дейиш ёки «Аллоҳ кўкда», «Тепамда Аллоҳ турибди» деб унга макон, жиҳат нисбатини бериш киши имонига футур етказади. «Қуръонда ёки Ҳадисларда айтилган «Аллоҳнинг қўли» сўзидан «Унинг қудрати» тушунилади.

Аллоҳнинг яна субутий сифатларидан самъ (эшитмоқ) ва басар (кўрмоқ)дир. Унинг бу сифатлари ҳам инсон сифатларига қиёсланмайди. Чунки Аллоҳ инсонлардек муайян танага ва унинг аъзоларига эга эмас. Шунинг учун қиёматдан сўнг жаннатда Аллоҳ ўз жамолини аҳли жаннатларга кўрсатиши ҳақидаги Қуръон оятига ишонамиз ва имон келтирамиз: «Мусулмонларнинг юзлари ўша кунда раббиларини кўриб ёришиб кетади» (Қиёмат, 22 — 23). Аммо унинг кайфиятини сўрашдан сақланамиз.

Аллоҳнинг каломи ҳам инсонлар каломидан фарқ қилиб, азалий сифатдир, махлуқ эмасдир. Қўлимиздаги Қуръоннинг қоғозлари, сиёҳи ва хатлари махлуқдир, чунки у инсонлар қўли билан ёзилган, ишланган. Аммо оятларнинг талаффузи ва маъноси азалийдир. Чунончи, ояти каримада: «Ҳар бир катта ва кичик нарса азалда ёзиб қўйилган» (Қамар, 53), дейилади.

Аллоҳнинг еттинчи субутий сифати — таквиндир, яъни бандаларнинг ризқини яратиб, йўқдан бор қилиб беришдир. Бу ишда, биринчидан, яхшининг ҳам, ёмоннинг ҳам, инсоннинг ҳам, ҳайвоннинг ҳам аввалдан белгилаб қўйилган ризқини Аллоҳ яратиб беради. Иккинчидан, ҳалол ризқ ҳам, ҳаром ризқ ҳам Аллоҳ томонидан банданинг ниятига қараб яратиб берилади. Ризқнинг қайси турини танлаш банданинг ихтиёридадир. Аллоҳ жаннат билан дўзахни, инсон билан бирга шайтонни ҳам яратганидек, яхшилик билан бирга ёмонликни, ҳалол билан бирга ҳаромни ҳам яратган ва яратади. Лекин ёмонлик ва ҳаромга рози бўлмайди. Кимки, Аллоҳ гуноҳларимизга рози бўлади, деса имонлилар сафидан чиқади.

Шайх Абу Мансур Мотуридий эътиқод қалъасининг посбони эди. Бу улуғ зотнинг ўлмас асарлари диёримизда эндигина ўргнила бошланди. Ўзбек халқи ўз фарзанди, машҳур аллома Мотуридий билан ҳар қанча фахрланса арзийди. Чунки ҳанафийа мазҳабидаги асосий эътиқод мактаби сифатида юзага келган мотуридийа калом мактабининг тарихда ўрни жуда муҳимдир.

Шайх Абдулазиз МАНСУР,
Раҳматуллоҳ қори ОБИДОВ,
Тошкент ислом университети проректорлари

ЭЗГУЛИК - ЖАННАТНИНГ КАЛИТИДИР

Қудсий ҳадислар

Эй одам фарзанди, билгилки, инсонга ҳалоллик қатра-қатра келур. Ҳаром эса, сел каби мўл-кўл келур. Ҳар кимнинг емиши ҳалолдан бўлса, дини пок бўлур.

* * *

Эй одам фарзанди, билгилки, қайси бир банданинг қалбини мол-дунё йиғиш сеҳри ишғол қилган бўлса, унинг дилини фақирлик хавфи билан банд қилиб қўяман. Ўлимни эсидан чиқариб қўяман ва яна уни мол-дунё йиғиш билан овораи сарсон қилиб, охиратини эсламайдиган, ғофил қилиб қўяман.

* * *

Эй одам фарзанди, билгилки, менинг йўлимда холис ният ила қиладиган амалларингни қабул этаман. Холис ният ва ихлос ила амал қилувчиларга ҳам қандай яхши!

* * *

Эй одам фарзанди, агар сенга бойлик келаётганини сезсанг, билгилки, азоб-уқубати ва жазоси нақд бўлган гуноҳ келаётир.

* * *

Эй одам фарзанди, агар уйингга меҳмон келмай қолса, Парвардигорга: «Лаънати шайтон ёмонлигидан мени ўзинг сақла», дея илтижо қил.

* * *

Эй одам фарзанди, сен ихлос ва солиҳ амал билан менга хизмат қил. Зеро, мен яхши амаллар билан хизмат қиладиган кишини дўст тутарман ва унга ҳам солиҳ инсонларни хизматкор қилиб қўяман. Йўқса, сен ўтган умринг ичида менга қанчалик осийлик қилганингни билмайсан.

* * *

Эй одам фарзандлари, мен зулмни ўзимга ҳаром қилдим ва уни сизларнинг ўрталарингизда ҳам ҳаром қилдим, бас, бир-бирларингизга зулм қилманглар.

* * *

Эй одам фарзанди, ҳамиша яхши ва эзгу ишларни қилишга одатлан. Зеро, эзгулик жаннатнинг калитидир. Ҳар ким уни қўлга киритса, жаннатга йўл топган бўлади.

* * *

Эй одам фарзанди, ёмонлик ва ёвузликлардан ўзингни узоқ тут. Зеро, ёмонлик дўзахнинг калитидир. Бу калит ўз эгасини албатта дўзахга бошлаб боради.

* * *

Эй одам боласи, билгилки, саломатлик бирликда, ихлос тақвода, художўйлик тавбада, ибодат илмда ва бойлик қаноатдадур.

«ЎзАС» АХБОРОТИ

Ўзбекистон Бадиий академиясининг марказий кўргазмалар залида Қорақалпоғистоннинг замонавий тасвирий ва амалий санъати кўргазмаси очилди.

Унда рангтасвирчи, академик Ж. Изентоев, ҳайкалтарош, академик Ж. Қутлимуродов, Б. Серекеев, С. Байбосинов, И. Ҳақсибоев каби таниқли мусаввирлар билан бирга, ёш ижодкорлар В. Халиманов, К. Торемуродов, П. Хожаметовлар ҳам илк бор қатнашмоқдалар. Шунингдек, бугунги кунда дунёга энг буюк рассомларни берган Италияда таҳсил олаётган Ж. Изентоев ва Р. Асқаровнинг асарлари ҳам томошабинлар ҳукмига ҳавола этилган.

Ушбу кўргазма Мустақиллигимизнинг 9 йиллигига бағишланиб, барча вилоятлардаги тасвирий ва амалий санъатнинг истиқлол давридаги ривожини кенг намойиш этувчи кўргазмалар туркумини очди.

Динора ДЎЛТАЕВА

* * *

Ўзбекистон Бадиий академияси марказий кўргазмалар залида голландиялик рассом Анна Лора Куришчук асарлари кўргазмаси намойиш этилмоқда. Бу асарлар рассом 1999—2000 йиллар давомида Тошкентда яшаган пайтда яратилган. Оқ ва мовий рангдаги тасвирий санъат асарлари, фотосуратлар рассомнинг эътирофича, Нидерландияда ишланган суратларидан ўзгачадир.

ЮРТИМИЗ САХОВАТИ

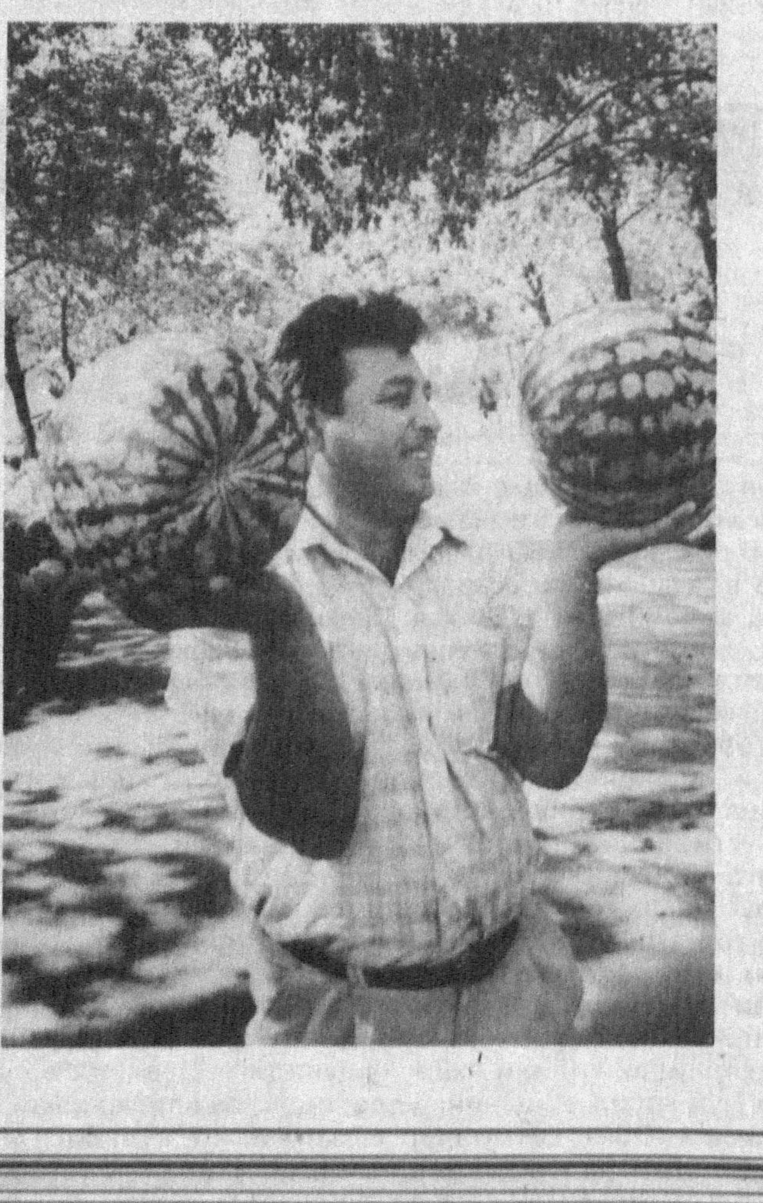

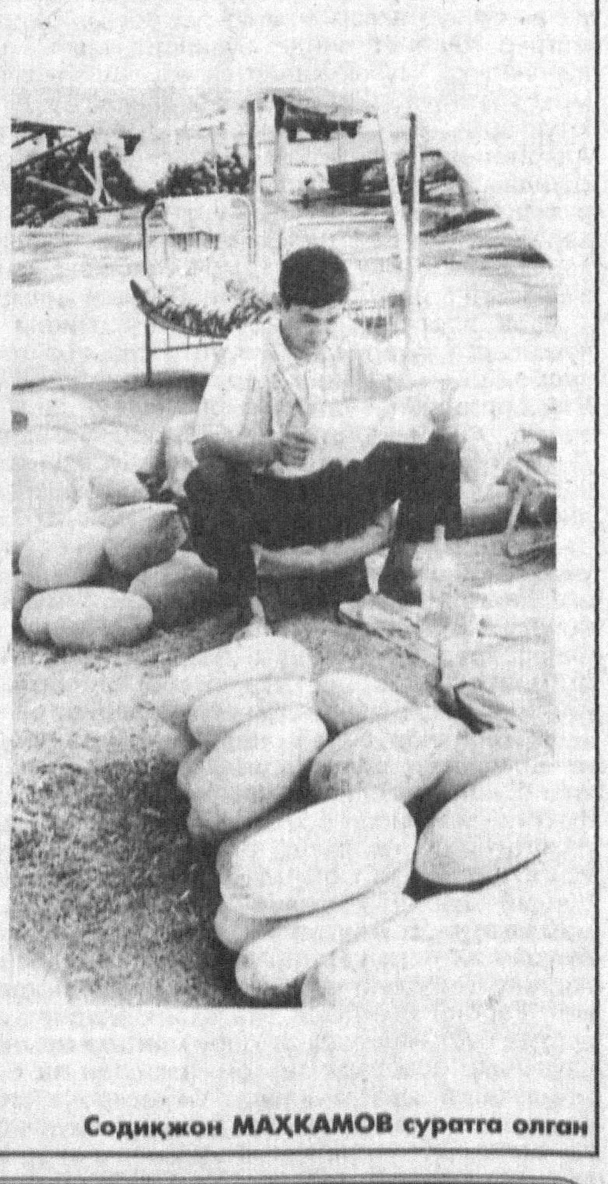

Содиқжон МАҲКАМОВ суратга олган

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ
OZBEKISTON ADABIYOTI VA SANATI
2000 йил

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91
Танқид ва адабиётшунослик, санъат бўлимлари: 136-56-48
Ижтимоий ҳаёт, наср ва назм бўлимлари: 136-56-50

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Мукаррама МУРОДОВА

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—21.00. Босишга топширилди —

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 279. Ҳажми — 3 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН.

Тиражи—6288.